

*Utsnitt av Bryggen og Vågen fotografert av K. Knudsen
i 1890-årene. Billedsamlingen, Universitetsbiblioteket.*

Kulturminnegrunnlag for Vågen, kaiene og Bryggen

Byantikvaren 2003

1762. PARTI. MOD. FISKERYGGEN, BERG...

INNHold

INNLEDNING	2
Bakgrunn	
Vågen, kaiene og Bryggen	
Historiske Kart	
METODE	5
Målsetting	
Metodevalg	
Fremgangsmåte	
Resultat	
GENERELT	9
Definisjoner og Begrepsbruk	
UNESCOs verdensarvliste	
KART	12
Grunnlagskart	12
Hovedtema 1: Topografi og tidlig historie	
Hovedtema 2: Bebyggelsesstruktur	
Hovedtema 3: Ferdselsårer	
Hovedtema 4: Enkeltojekt og anlegg	
Sammenstillingskart	16
Oppsummerende kart	18
Illustrasjonskart	19
DELOMRÅDER	21
Delområde 1: Dreggen	21
Delområde 2: Bryggen – Mariakirken	23
Delområde 3: ”Murbryggen”	26
Delområde 4: Øvregaten og Kroken	29
Delområde 5: Torget og Vetr lidsalmenning	31
Delområde 6: Strandkaien og Småstrandgaten	33
Delområde 7: C.Sundts gate	34
Delområde 8: Vågen, Torget og kaiene	36
FØRINGER	42
Målsetting og generelle føringer for hele planområdet	42
Bebyggelsen	42
Åpne areal	43
Ferd selsårene	
Almenningene	
Hager, bakplasser, annet ubebygd areal	
Det historiske havneområdet	
Føringer for delområdene	44
Delområde 1: Dreggen	
Delområde 2: Bryggen – Mariakirken	
Delområde 3: ”Murbryggen”	
Delområde 4: Øvregaten og Kroken	
Delområde 5: Torget og Vetr lidsalmenning	
Delområde 6: Strandkaien, Småstrandgaten	
Delområde 7: C.Sundts gate	
Delområde 8: Vågen, Torget og kaiene	

INNLEDNING

Kulturminnegrunnlagene, som har vært utarbeidet av Byantikvaren siden 1997, har vært konsentrert rundt hovedstrukturer i området som har vært registrert. De har i hovedsak vært beskrivende i sin karakter. I Kulturminnegrunnlagene har man pekt på grunnleggende hovedtrekk som det er viktig å bevare i utviklingen av et område. Kulturminnegrunnlagene har vært knyttet til planarbeid på kommunedelplannivå, her kalt nivå 1.

Det foreliggende er et utvidet kulturminnegrunnlag, kalt nivå 2. Det er utarbeidet i forbindelse med reguleringsplan for Vågen, kaiene og Bryggen, P.1.1604.00.00, og er et supplement til **Kulturminnegrunnlag for kommunedelplan Sentrum (1999)**.

Et kulturminnegrunnlag, nivå 2, er en analyse på et mer detaljert plan hvor registreringene likevel knyttes til kulturminnegrunnlagenes fire hovedtema; topografi og tidlig historie, bebyggelsesstruktur, ferdselsårer samt enkeltobjekt og anlegg. Analysens faser kartfestes i tre kartgrupper: grunnlagskart, sammenstillende og oppsummerende kart. I dette kulturminnegrunnlaget er det laget 21 kart. Mens grunnlagskartene er faktaorienterte og knyttet til hovedtema, er de øvrige kartgruppene mer prosessorienterte og vil derfor kunne ha en begrenset gyldighet. (se Metode)

Der det foreligger kulturminnegrunnlag både på nivå 1(kommunedelplan) og nivå 2, vil opplysningene i kulturminnegrunnlagene samlet kunne gi viktig informasjon om både overordnede historiske strukturer, antikvariske miljøverdier og detaljinformasjon om det aktuelle bygget eller området. Dette vil skape forutsigbarhet i forhold til eventuelle tiltak. Lesing og sammenholding av kartene som fører til vurdering av verneverdier, krever antikvarfaglig kompetanse, og skal derfor gjøres av antikvarisk faginstans.

Bakgrunn

Arbeidet med reguleringsplanen for Vågen, kaiene og Bryggen ble initiert av Bergen kommune for å ivareta verdenskulturminnet Bryggen og dets omgivelser på en god måte. Man ønsket å tydeliggjøre Bryggen som del av den historiske bykjernen. Behovet for å verne i en buffersone ble påpekt i ICOMOS (International Committee on Monuments and Sites) sin

evalueringsrapport for Bryggen (2000), og det ble den gang vurdert en områdefredning av en buffersone rundt Bryggen etter Kulturminnelovens §20. I dialog med Riksantikvaren valgte Bergen kommune i stedet å regulere et større område til spesialområde vern etter plan- og bygningslovens § 25.6. Denne bestemmelsen legger en del premisser som i det foreliggende kulturminnegrunnlaget betraktes som grunnleggende forutsetninger for behandling av dette verneverdige kjerneområdet i det historiske Bergen.

Med bakgrunn i den svært høye verneverdien i hele planområdet, har Byantikvaren utarbeidet dette kulturminnegrunnlaget, det første på nivå 2. Arbeidet har innbefattet en stor grad av metodeutvikling innenfor Byantikvarens standard for utarbeidelse av kulturminnegrunnlag.

Vågen, kaiene og Bryggen

Viktige faser av Bergens byplanhistorie er lesbare i bebyggelsen rundt Vågen. Utviklingen av byplanen i området har vært preget av store branner, storstilte saneringsprosjekter, som har vært helt eller delvis gjennomført, og ødeleggelser under 2.verdenskrig. Mens deler av den historiske bykjernen derfor har fått en planmessig utbygging fra midten av 1800-tallet, preges andre områder av den selvgrodde bebyggelsesstrukturen som kan føres tilbake til middelalderen. Innenfor det aktuelle planområdet finnes gjenreist eller ny bebyggelse etter de største bybrannene etter middelalderen; brannen i 1702, brannen i 1855 og den siste store bybrannen i 1916. På Bryggesiden medførte også eksplosjonsulykken i 1944 og brannen på Bryggen i 1955 endringer i struktur og bebyggelse. En mindre brann i 1901 i sjøbodene på Strandsiden resulterte i at man gjennomførte byggingen av C.Sundts gate og en endring av bebyggelsesstrukturen i området mellom den nye gaten og sjøen. Eksisterende bebyggelsesstruktur på vestsiden av gaten var tidligere videreført helt ned til sjøbodene. Disse stod på peler, murer eller bolverk ut i vannet med hoper imellom, slik det kan sees på de historiske kartene. Innerst på Bryggen ble et saneringsprosjekt gjennomført rundt forrige århundreskifte. Dette området blir i dag ofte kalt "Murbryggen". Dette er det eneste området innenfor plangrensen hvor endring i byplanen er resultat av sanering og ikke brann. Viktige hendelser i Bergens historie har slik skapt et bilde med stor tidsdybde i byrommet rundt Vågen, fra det middelalderske administrasjonssenteret på Holmen, via Bryggen som ble reist etter bybrannen i 1702 og den middelalderske bystrukturen i Vågsbunnen, til 1900-tallets bebyggelse på vestsiden og det nyeste bygget; Grieg-gruppens administrasjonsbygg fra 1991 i C.Sundts gate nr 19.

Det visuelle byrommet rundt Vågen strekker seg utover Vågens nærområder. Også bebyggelsen videre opp mot Nordnesryggen mot vest og trehusbebyggelsen i Stølen og videre oppover fjellsiden mot øst, er viktige for byrommet. Topografien har vært bestemmende for bebyggelsesstrukturene og til en viss grad også for den særegne bergenske urbane trehusbebyggelsen. De ubebygde byfjellene som omkranser byen og det åpne vannspeilet ut mot Byfjorden er også betydelige elementer i opplevelsen av dette byrommet.

Kaiarealene og aktiviteten på selve Vågen vitner om Bergen som historisk sjøfartsby, fra kongelig havn i middelalderen til seilskutetid, dampskipstrafikk på 1900-tallet og dagens lokalbåter og cruisetrafikk.

Historiske kart

Bergen kommune ved Oppmålingsavdelingen, har siden 2001 scannet og georeferert en rekke historiske kart over Bergen. Dette har gitt oss store muligheter innenfor bruk av det historiske kartmaterialet som finnes over området. Flere historiske kart har vært brukt i arbeidet, med vekt på generalkartet fra 1880. Dette er et svært nøyaktig kart og danner grunnlag for mye av saksbehandlingen hos Byantikvaren. Utsnitt hentet fra de historiske kartene inngår som illustrasjonskart i dette materialet.

METODE

Målsetting

Byantikvarens kulturminnegrunnlag har så langt vært knyttet til overordnet planarbeid og har hatt som målsetting å påvise og kartfeste viktige overordnede strukturer. Dette er historiefortellende hovedstrukturer som har vært konstituerende for den historiske utviklingen i området, de er således essensielle i en helhetlig vurdering av kulturminneverdier i planområdet. I forbindelse med igangsetting av reguleringsplanarbeidet for Vågen, kaiene og Bryggen har det for første gang blitt laget et utvidet kulturminnegrunnlag, kalt nivå 2, som har som målsetting å gjøre en analyse av antikvariske verdier på et mer detaljert nivå.

Metodevalg

Kulturminnegrunnlag, nivå 2, tar i likhet med de andre kulturminnegrunnlagene utgangspunkt i de fire hovedtemaene; topografi og tidlig historie, bebyggelsesstruktur, ferdselsårer og enkeltobjekt og anlegg. For å kunne oppnå det detaljnivået man her ønsket å ta utgangspunkt i, har registreringene på nivå 2 vært gjort helt ned på den enkelte bygning i området.

Registreringene har så vært gjenstand for en analytisk prosess hvor man gjennom sammenstilling av registreringsdata og annet relevant materiale har kunnet avlese og bekrefte større sammenhenger innenfor registreringsfeltet. Dette er tilfellet både i forhold til de overordnede strukturer som vises i kulturminnegrunnlag, nivå 1, men også for sammenhenger knyttet til historiske tidsbilder. Som eksempel kan her nevnes sammenhengen mellom bebyggelsesstrukturer og sjøtilkomst (se sammenstillingskart B). Kartet viser sammenhengen mellom den middelalderske tette bebyggelsesstrukturen med relativt kort avstand mellom ferdselsårer for trafikk rettet til og fra havnen, og nyere strukturer hvor sjøtilkomsten er mer begrenset, og fokus er flyttet mot gateløp i havnens lengderetning bak bebyggelsen. I et historisk perspektiv er disse sammenhengene mellom bebyggelsesstruktur og ferdselsårer interessante. Tidsskillet mellom de to sammenfaller med den historiske betydningen av sjøen som ferdselsåre og ”handelssted”, og de historiefortellende kvalitetene ved byplanen blir åpenbare.

Digitaliserte kartdata er vesentlige for dette arbeidet. I den analytiske prosessen åpner dette store muligheter for ulike sammenstillinger og sammenligninger. Digitaliserte kartdata er dermed et godt redskap for å utprøve og bearbeide fremstillingene og derigjennom påvise nye sammenhenger. Det ligger dog en stor metodisk utfordring i dette, knyttet til ulike fagmetodikk. Kulturminnevern er tradisjonelt ikke knyttet til fagområder som forholder seg til eksakt vitenskap. Humanvitenskapenes styrke ligger tvert imot i å tolke data og gi forklaringsmodeller som går utover det målbare og empiriske, uavhengig av nøyaktige fysiske avgrensinger. Kartografien på sin side er avhengig av presise og avgrensede data som kan refereres i tabell og kartfestes nøyaktig. I arbeidet med dette kulturminnegrunnlaget har utfordringen derfor vært å kombinere kvalitative og kvantitative data på en meningsfull måte. Den kvalitative tilnærmingen har innebåret vedvarende feltobservasjoner, noe som har vært mulig i dette tilfellet på grunn av nærhet til registreringsområdet. Denne nærheten har også gitt mulighet for å etterprøve løsninger som er valgt i forhold til kartfesting og digitalisering, hvor behovet for klassifisering og nøyaktige grensesnitt er avgjørende.

Som nevnt innledningsvis, har vi hatt en rekke historiske kart digitalt tilgjengelig i dette arbeidet. De har vært viktige redskap i arbeidet med å kartlegge den historiske utviklingen i området, og har vært brukt sammen med våre egne kart i analysene knyttet til dette kulturminnegrunnlaget.

Fremgangsmåte

Første fase i arbeidet har vært innsamling og kartfesting av grunnlagsinformasjonen. Dette arbeidet har vært basert på feltregistreringer, de historiske kartene, registerinformasjon og informasjon knyttet til grunnkart Bergen, samt andre skriftlige kilder, hovedsakelig fra Byantikvarens arkiv. Dette har resultert i det første kartnivået: grunnlagskart. I dette kulturminnegrunnlaget er det 17 grunnlagskart.

Grunnlagskartene er faktaorienterte analyseverktøy og skal fortrinnsvis vise dokumenterbare og målbare egenskaper. Grunnlagskartene er bestemt utfra de fire hovedtemaene i kulturminnegrunnlagene. Noen av kartene viser egenskaper som i seg selv ikke er antikvariske, men som sett i sammenheng med andre egenskaper, gjør det mulig å si noe om sannsynligheten for at strukturen har historisk eller antikvarisk verdi.

Neste trinn i prosessen er sammenstilling og analyse av de registrerte data og andre kilder. I analyseprosessen har man søkt å trekke linjer og påvise sammenhenger mellom ulike karakteristika i de forskjellige områdene. Analysen har hatt som mål å tydeliggjøre kulturminneverdiene og de arkitektoniske kvalitetene, for derigjennom å belyse de antikvariske, historiske og kulturelle verdiene i området. Hovedtrekkene fra denne analysen er kartfestet i Sammenstillingskartene. Det vil alltid være mange muligheter for sammenstilling av kart og mange ulike kart som kan lages. Det er derfor viktig med en helhetlig forståelse for områdets kvaliteter for å bestemme hva man skal velge å ta utgangspunkt i for å få en fruktbar analyse. I dette kulturminnegrunnlaget er det laget 5 Sammenstillingskart.

Sammenstillingskartene er prosessorienterte, og her vil fagkunnskap, skriftlige kilder og faglige vurderinger i sterkere grad inngå. Dette impliserer at kartene vil kunne "foreldes" i forhold til gjeldende praksis og forskning innenfor kulturminnevernet.

Den avsluttende fasen i arbeidsprosessen har vært av mer syntetisk karakter. Her har man oppsummert resultatene fra de foregående prosessene med registrering og analyse på detaljplan, og konkludert i forhold til viktige føringer for behandling av antikvariske verdier i området. Dette er kartfestet i Oppsummerende kart. I dette kulturminnegrunnlaget er det laget to slike kart.

Resultat

Metoden er foreløpig bare benyttet i forbindelse med ett planområde. Dette er i tillegg et meget spesielt planområde; med verdenskulturminnet Bryggen i fokus som del av den eldste bykjernen rundt Vågen. Hele området skal i tillegg reguleres til spesialområde vern etter Plan- og bygningslovens § 25.6. Vi mener likevel at metoden som er utviklet, vil ha overføringsverdi til andre planområder av bymessig karakter, også med mindre konsentrasjon av verneverdig bebyggelse, eller annen type bebyggelse. Metoden er knyttet til reguleringsplannivå, eller områder med behov for tilsvarende detaljert analyse. I andre områder vil kanskje andre kart og andre sammensetninger av kart ha større nytteverdi enn dem som er brukt her. Metoden vil like fullt bli den samme. Dette innebærer at det for hvert område bør gjøres en rask vurdering forut for feltarbeid og innhenting av annen informasjon, hvor man bestemmer hvilke grunnlagskart som skal prioriteres. Underveis i prosessen vil dette erfaringsmessig måtte justeres noe.

Hensikten med dette kulturminnegrunnlaget er, i tillegg til en registrering av situasjonen pr i dag, å skape forutsigbarhet i forhold til saksbehandling. Utgangspunktet er, med unntak av fredete bygg og anlegg, at plan-og bygningslovens bestemmelser alene skal brukes for å verne området. Dette har vært førende for arbeidet, og kommer til uttrykk blant annet i de oppsummerende kartene. De fleste kartene vil danne grunnlag for Byantikvarens saksbehandling av tiltak i området, og vurderingen av tiltakets innvirkning på de antikvariske verdiene.

GENERELT

DEFINISJONER OG BEGREPSBRUK

En del benevnelser og begreper som blir brukt i denne rapporten, trenger en nærmere forklaring og avgrensning. Vi vil derfor i det følgende kort gjøre rede for noen viktige begrep.

Autentisitet:

Generelt innebærer begrepet ”autentisk” at noe virkelig er det som det utgir seg for å være. Dette innebærer at betydelige deler av et objekt eller en struktur må inneha elementer som er opprinnelige enten i materiale, form, retning eller bruk. Det opprinnelige må knyttes til en bestemt tid i strukturens eksistens, enten dette er da bygget først stod ferdig, eller til en senere definert periode i byggets historie. I dette registreringsprosjektet bygger vurderingen av autentisitet på kriterier som opprinnelighet i detaljer, dvs om vinduer, dører, kledning eller fasadedekor er inntakt i material eller form, sett i sammenheng med byggets stil, alder og plassering. Også en bygnings opprinnelige konstruktive deler er et viktig kriterium for å vurdere autentisitet, men dette har ikke i samme grad vært brukt i dette tilfellet, hvor arbeidet har vært basert på observasjon fra gateplan.

Arkitekturstil:

Med stil menes her ytre fellestrekk i arkitekturen som kan knyttes til en bestemt periode. En bygnings arkitektoniske stil blir bestemt utfra dens formuttrykk – hovedform, materialbruk og detaljering. Det kan være vanskelig å plassere bygninger i allerede etablerte stilepoker, blant annet på grunn av lokale varianter av stiluttrykk, bruk av ulike stiluttrykk på samme bygg, og ikke minst på grunn av senere endringer som er foretatt. Stilperiodene avløser heller ikke hverandre strengt kronologisk, men overlapper hverandre i tid. Dette resulterer ofte i blandingsstiler som vanskelig lar seg kategorisere i én stil.

I dette registreringsarbeidet er det gjort vurderinger hvor de mest fremtredende stiltrekkene har vært bestemmende på grupperingen. Her vil alltid være rom for diskusjon, og stilbestemmelsene som er gjort, må snarere sees som indikatorer enn absolutter.

Volum:

Begrepet volum er her brukt for å beskrive byggenes samlede form, bestemt av den ytre formen dvs. plan og høyder. Volum brukes her også for å beskrive hele kvartaler og bebyggelsesstrukturer. Volum er dermed ikke bare størrelse (samlet areal), men knyttes også til de helhetlige inntrykket av formene. Volum-begrepet kan knyttes til beskrivelser som sammensatte, geometriske, enkle eller homogene volumer.

Byggelinjer:

Med byggelinjer menes den lineære sammenheng i bebyggelsens fasader mot gate eller plass, og plasseringen av bygninger i forhold til denne.

Bygningsstruktur:

Med bygningsstruktur menes en bygnings konstruksjon og sammensetning av volumer. Også dens konstruktive materialbruk kan inngå.

Bebyggelsesstruktur:

Med bebyggelsesstruktur menes et begrenset område med indre sammenheng mellom ferdselsårer, bygningsvolumer, eiendomsgrenser og åpne areal.

Historiefortellende strukturer:

Med historiefortellende, eller historieformidlende strukturer menes her historiske strukturer som illustrerer viktige utviklingstrinn i byplanen og som har vært medvirkende til utformingen av særegne trekk i bybildet.

Fasaderekker:

Med fasaderekker menes sammenhengende hovedfasader på bygninger mot et gateløp.

Buffer, plangrense:

På en del av kartene er det lagt inn et sammenhengende skravurfelt utenfor plangrensen. Dette er brukt for å indikere at kartfestet informasjon fortsetter utover plangrensen, eller står i en sterk sammenheng med områdene utenfor.

UNESCOS VERDENSARVLISTE

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) vedtok i 1972 en konvensjon om vern av verdens natur- og kulturarv. "Verdensarv" ble definert som kultur- eller naturarv av enestående interesse og verdi som derfor må bevares som del av menneskehetens felles kulturarv. Konvensjonen sier videre at det internasjonale samfunnet har et felles ansvar for å bidra til bevaring av disse kulturminnene. For å ivareta denne konvensjonen ble det opprettet en komite sammensatt av statsparter, World Heritage Committee, som fikk ansvar for å opprette en liste over eiendommer eller områder innenfor kultur- eller naturarven i verden som må sies å ha unik og enestående universell verdi. I 2002 var det 730 steder på listen, hvorav 563 var definert som kulturarv, 144 som naturarv og 23 som blandet. 125 stater er representert på listen.

Byene som er representert på listen er i tillegg samlet i en underorganisasjon, OWHC – Organization of World Heritage Cities, som skal arbeide for vern og integrering av verdenskulturminnet i byen. Bergen hadde presidentskapet i OWHC fra 1999 –2002, og generalsekretærembetet fra 2000 –2001. Videre har sekretariatet for den nord-europeiske regionen i OWHC vært lokalisert til Bergen, ved Byantikvaren, siden 1998.

Bryggen har vært på UNESCOs verdensarvliste siden 1979. Utgangspunktet var Bryggen gjenreist etter 1702, som velbevart havnekarter som viser hvordan hanseatene bodde og organiserte seg. Bryggen ble oppført etter kriterium 3: "bear an unique or at least exceptional testimony to a civilization or cultural tradition which has disappeared" . I tillegg ble det i nominasjonen vist til kriterier 4 –5. Disse viser til stedet som et enestående eksempel på en bygningstype som viser en bestemt periode (eller perioder) i historien, og som enestående bosetting som representerer en kultur, spesielt når denne er blitt sårbar for endringer.

ICOMOS (International Committee on Monuments and Sites) er en organisasjon av fagfolk innen kulturminnevern. De har blant annet som oppgave å nominere og evaluere verdenskulturminner. Alle verdenskulturminnene blir evaluert med jevne mellomrom og ICOMOS utferdiger i den sammenheng evalueringsrapporter med anbefalinger som danner grunnlag å vurdere om stedet fortsatt er berettiget en plass på listen. Bryggen ble evaluert i 1994 og 2000.

KART

GRUNNLAGSKART

Kulturminnegrunnlag Vågen, kaiene og Bryggen, nivå 2, er et utvidet kulturminnegrunnlag som bygger på Kulturminnegrunnlag Sentrum. Grunnlagskartene i nivå 2 er bestemt utfra hovedtemaene i kulturminnegrunnlagene, det vil si topografi/tidlig historie, bebyggelsesstruktur, ferdselsårer og enkeltobjekt/anlegg. Målet med utarbeidelsen av grunnlagskartene er å gi en detaljert dokumentasjon av planområdet. Grunnlagskartene er hovedsakelig basert på feltobservasjoner, eldre kartmateriale, registreringsinformasjon og informasjon knyttet til Grunnkart Bergen, samt andre skriftlige kilder. Noen av grunnlagskartene viser egenskaper som i seg selv ikke er antikvariske, men som sett i sammenstilling med andre egenskaper, gjør det mulig å si noe om sannsynligheten for at strukturen har en historisk eller antikvarisk verdi. Grunnlagskartene er faktaorienterte analyseverktøy og skal fortrinnsvis vise dokumenterbare og målbare egenskaper. Kartgrunnlaget er situasjonen pr. 2001.

HOVEDTEMA 1: TOPOGRAFI OG TIDLIG HISTORIE

Kart 1.1. Opprinnelige koter og strandlinje

Kartet viser planområdet med de opprinnelige kotene inntegnet, og illustrerer de topografiske forutsetningene for den første bebyggelsen ved Vågen. Kartet viser også utviklingen av strandlinjen siden år 1000 og fram til i dag. Informasjonen er hentet fra kart utarbeidet ved Riksantikvarens utgravningskontor ved Siri Myrvoll, 1992.

Kart 1.2. Antatt plassering av første bebyggelse

Kartet viser områder der man antar den første bebyggelsen har utviklet seg. Informasjonen er hentet fra kart utarbeidet ved Riksantikvarens utgravningskontor ved Siri Myrvoll, 1992.

HOVEDTEMA 2: BEBYGGELSESTRUKTUR

Kart 2.1. Åpent areal

Kartet er basert på informasjon knyttet til Grunnkart Bergen, samt feltobservasjoner, og viser forholdet mellom bebygget og ubebygget areal i området. På kartet skilles det ikke mellom offentlig eller privat areal, eller mellom gategrunn og gårdsplasser. Kartet har heller ingen distinksjon mellom bebyggelig og ubebyggelig areal.

Kart 2.2. Bebyggelsesstruktur

Kartet skiller mellom bebyggelsesstrukturer som i hovedsak er selvgrodd etter mønster tilbake til middelalderen, og ulike planlagte gjenoppbygninger. Kartet viser også noe av sammenhengen mellom Bryggen og byens øvrige middelalderstrukturer.

Kart 2.3. Bygninger fra før 1702

Kartet viser bygninger eller bygningsstrukturer som ifølge ulike kilder, med stor sannsynlighet kan dateres til før bybrannen i 1702. Kartet er basert på historiske kilder og ulike dateringsmetoder.

Kart 2.4. Bygningsstrukturer fra perioden 1702 til 1850

Kartet er basert på litt usikre kilder, hovedsakelig registreringer hentet fra Byantikvarens arkiv og Generalkart av stadskonduktør Høeg fra 1848. Kartkildene er ikke georefererte og dette kan innebære feilkilder i sammenlikningen med dagens situasjon.

Kart 2.5. Bygningsstrukturer fra perioden 1850 til 1880

Kartet viser hvilke eksisterende bygningsstrukturflater som sammenfaller med bygningsstrukturflater fra perioden mellom 1850 og 1880. Hovedkilden er Generalkartet fra 1880 sammenliknet med kartkildene fra 1850 og dagens situasjon. Det er ikke gjort kildesøk på sammenfall, men kartinformasjonen er sammenholdt med feltobsevasjoner for kontroll. I de fleste tilfellene vil sammenfallet gjelde ikke bare grunnflatestrukturen, men også selve bygningsmassen eller deler av denne. Generalkartet fra 1880 er scannet og georeferert av Bergen kommune, Oppmålingsavdelingen, så opplysninger om sammenfall mellom dagens og historiske bygningsflater fra 1880 kan med stor sikkerhet stadfestes.

Kart 2.6. Bygningsstrukturer fra perioden 1880 til 1913

Opplysningene er basert på sammenstilling av Generalkartet fra 1880 og Generalkartet fra 1913. Kartene er scannet og georeferert av Bergen kommune, Oppmålingsavdelingen, så

opplysninger om sammenfall mellom dagens og historiske bygningsflater fra 1913 kan med stor sikkerhet stadfestes. Som for 1880 dateringene, vil det i de fleste tilfeller være sammenfall også med dagens bygningsmasse, ikke bare selve bygningsflatestrukturen.

Kart 2.7. Bygningsstrukturer fra perioden 1913 til 1957

Opplysningene er basert på sammenstilling mellom kartet fra 1957 og generalkartet fra 1913. Begge kartene er scannet og georeferert av Bergen kommune, Oppmålingsavdelingen, så opplysninger om sammenfall mellom dagens og historiske bygningsflater fra 1957 kan med stor sikkerhet stadfestes. Det vil i de fleste tilfeller være sammenfall også med dagens bygningsmasse, ikke bare selve bygningsflatestrukturen.

Kart 2.8. Branner og sanering

Kartet angir områder rammet av bybranner eller total sanering etter 1702. Det tas forbehold om at grensene ikke er eksakte, og man vet heller ikke sikkert om alle bygningene i brannområdene ble totalskadd/revet. En del murbygg vet man stod igjen etter branner. Kartet viser viktige historiefortellende kvaliteter i området, og indikerer med stor sannsynlighet en datering av bebyggelsesstrukturen eller gjenoppbyggingen av eldre strukturer på et gitt tidspunkt. Dette er interessant i byplanhistorisk perspektiv, men er i tillegg nyttig i forhold til datering og autentisitetvurdering av bygningsmassen.

HOVEDTEMA 3: FERDSELSÅRER

Kart 3.1. Ferdelsårer, torg og plasser med datering for anleggelse

Kartet er laget på grunnlag av opplysninger registrert i forbindelse med Kulturminnegrunnlag Sentrum, og viser en detaljert datering av veinettet, plassene og torget. (Se også Kulturminnegrunnlag Sentrum, kart 1c, 3a-c.)

3.2. Gateutforming

Kartet er en registrering av situasjonen per april 2002, og viser utforming og dekke på offentlige gater og fortau i planområdet. Ulike typer dekke er delt inn i hovedkategorier. Innenfor hver kategori kan det forekomme varianter. Registeringen gir et noe forenklet bilde av virkeligheten i den forstand at små innslag av ulike belegg ikke er avmerket. Dersom det

på en strekning befinner seg over 75% av èn type belegg, så er dette avmerket som èn kategori.

Så og si hele kaiområdet er registrert med asfalt. Asfalten er tydelig lagt oppå et brosteinsdekke som kan sees i større eller mindre flekker. Hellene er delt inn i gamle og nye heller. Karakteristisk for de gamle hellene er at de er uregelmessige i mer eller mindre grad, mens de nye er jevne og regelmessige. Noen steder er det likevel vanskelig å skille mellom gamle og nye heller, blant annet fordi gamle heller er blitt brukt i ny hellelegging. Betongstein er ofte kombinert med brostein, slik at det dannes ulike mønster. Denne type kombinasjonsbelegg er kategorisert som betongstein.

HOVEDTEMA 4: ENKELTOBJEKT OG ANLEGG

Kart 4.1. Fredete bygg og anlegg

Kartet viser bygg og anlegg som er fredet etter bestemmelser i Kulturminneloven. Det gjelder fredning etter §§4, 15, 19 og 20. Kartet skiller mellom automatisk fredete bygg og anlegg etter kml §4 og vedtaksfredete etter kml §§ 15, 19 og 20. Ruiner under bakkenivå er også merket på kartet(fredet etter kml §4). Dette gjelder Katarinahospitalet og Rådhuskjelleren. (se Kulturminnegrunnlag Sentrum, kart 4a)

Hele planområdet er innenfor den automatisk fredete bygrunnen.

Kart 4.2 Materialbruk

Kartet viser den enkelte bygnings bygge- eller fasademateriale. Kartet er basert på feltobservasjoner. Sammenholdt med generalkartene fra 1880 og 1957, som begge angir materialbruk, gir dette kartet viktig informasjon om endringer i bygningsmassen. Kartet er også viktig som grunnlag til sammenstillinger med flere av de andre grunnlagskartene og er med på å gi et beskrivende bilde av dagens situasjon.

Kart 4.3 Arkitekturstil

Kartet viser en arkitekturhistorisk stilanalyse av bygningsmassen basert på feltobservasjoner. Analysen gjelder byggenes fasader mot offentlig rom. Stilbestemmelser er sjelden absolutte og for den bergenske arkitekturs vedkommende, vil det snarere være en regel enn et unntak at

ulike stilimpulser er representert i en og samme fasade. Dette kan skyldes stilvalg på et gitt tidspunkt eller fasadeendringer over tid. Blandingsstilene som da fremkommer, gjør kategorisering problematisk, og kartet må derfor leses som indikator snarere enn fasit på stil. Stilanalysen viser at det er stor variasjon i anvendte stiler i planområdet. Dette reflekter tidsdybden i bygningsmassen, hvor de fleste stiler fra middelalder til i dag er representert. Samtidig viser kartet at enkelte delområder har stor overvekt av fasader fra en bestemt stilperiode. Dette kan knyttes til den historiske og byplanmessige utviklingen i det området. For eksempel kan det formidle noe om tempo i gjenoppbygging etter en brann eller sanering, og det kan si noe om den arkitektoniske utviklingen lokalt og internasjonalt, og blir dermed en indikator på kulturelle impulser i en bestemt tidsperiode.

Kart 4.4 Antall etasjer

Kartet viser antall etasjer i de enkelte bygningene i planområdet pr. 2001. Dataene er hentet fra informasjon knyttet til Grunnkart Bergen. Opplysningen i dette kartet er basisinformasjon som i seg selv gir viktig informasjon om områdets bygningsmasse. Sammenstilt med annen informasjon vil kartet kunne gi viktig indikasjon på bygningstype, alder, fasadelinjer og volum.

SAMMENSTILLINGSKART

Sammenstillingskartene bygger på grunnlagskartene og er i hovedsak resultat av analyser der de ulike egenskapene som fremkommer på grunnlagskartene er sammenstilt med andre kilder. Mens grunnlagskartene i størst mulig grad er basert på faktainformasjon og objektive registreringer, er sammenstillingskartene også basert på fagkunnskap, historiske kilder og faglige vurderinger. I analyseprosessen er det søkt å trekke linjer og påvise sammenhenger mellom de ulike karakteristika i de forskjellige områdene. Formålet med dette er å tydeliggjøre kulturminneverdiene og de arkitektoniske kvalitetene i området for dermed å belyse de antikvariske, historiske og kulturelle verdiene. Sammenstillingskartene er prosessorienterte og resultatene vil kunne "foreldes" i forhold til gjeldende praksis og forskning innenfor kulturminnevernet.

Kart A. Sammenstilling av datering fra historiske kart

Kartet viser en sammenstilling av grunnlagskartene 2.3 til 2.7.

Kart B. Sjøtilkomst og bebyggelsesstruktur

Kartet viser tilgjengelighet til sjø i sammenheng med bebyggelsesstrukturene rundt Vågen. Tettheten i ferdselsårer rettet mot sjøen gir en indikasjon på betydning/prioritering av adgangen til sjøen gjennom ulike perioder i byutviklingen. Kartet viser også noe av sammenhengen mellom Bryggen og byens øvrige middelalderstrukturer.

Kart C. Antatt alder på bygninger

Kartet er en samlet fremstilling av aldersopplysningene knyttet til bygningsmassen i planområdet. For å bestemme bygningens alder så nøyaktig som mulig, uten å gjøre arkivsøk på den enkelte bygning, har vi sammenstilt informasjonen fra historiske kart (kart 2.3 – 2.7) med andre historiske kilder, og dessuten sett på bygningens stiluttrykk (kart 4.4.) og annen detaljinformasjon som er registrert. Mange bygninger har en interessant bygningshistorie med flere om- og påbygninger. Dette kan vanskelig kartfestes i et kulturminnegrunnlag. Det er varierende grad av feilkilder i kartgrunnlaget og det understrekes derfor at kartet viser **antatt** alder på bygningene, med forbehold om at bygget kan inneha eldre eller yngre bygningsdeler. Kartet gir likevel et utgangspunkt for å vurdere aldersverdien knyttet til enkeltbygninger eller bygningsmiljøer.

Kart D. Offentlig areal

Viser ubebygde åpne areal i planområdet (2000).

Kart E. Volum og Fasaderekker

Kartet er oppsummerende i forhold til volum, byggematerialer og stil. Der det er blitt definert en fasaderekke langs ferdselsårene er denne vist enten som homogen eller som variert. Homogene fasaderekker vil bestå av enkeltbygninger som er relativt ensartet i skala og uttrykk, mens de varierte har store forskjeller både i fasadevolum, linjer, materiale og stil. Varierte fasaderekker indikerer ofte punktutskifting og tyder på større tidsdybde i bygningsmassen. Kartet skiller mellom homogene og varierte volumer. Det er ikke mulig å eksakt angi grensen for variasjon og homogenitet når det gjelder denne bygningsmassen. Volummessige forhold er like fullt av stor betydning for helheten i bebyggelsen. Kartet baseres på informasjon om bebyggelsesstruktur, etasjehøyder og antatt alder, samt observasjoner og faglig skjønn. Det må anses kun som en indikator til støtte for en vurdering av de volummessige forholdene i området.

OPPSUMMERINGSKART

Oppsummeringskartene bygger på informasjon gitt i grunnlagskartene og i sammenstillingskartene, og kan sees på som en konklusjon av det forutgående kartarbeidet. Konklusjonene vil kunne gi føringer for behandling av antikvariske verdier i området, og gir også en mulighet for forutsigbarhet i behandlingen av tiltak i området.

Kart Sårbarhet

Kartet indikerer i hvilken grad endringer skal betraktes som vesentlige endringer etter Plan- og bygningsloven på grunnlag av byggets antikvariske verdi, både egenverdi og miljøverdi. I noen tilfeller vil tilsynelatende små endringer redusere autentisitetet eller forandre den visuelle helheten vesentlig, noe som får konsekvenser for den antikvariske verdien knyttet til bygningen. Metodisk er kartet å betrakte som et oppsummerende kart dannet på grunnlag av analyser av øvrige kart, samt vurderinger av områdets kulturminneverdier. Bygningene er klassifisert på grunnlag av en rekke kriterier som de i større eller mindre grad oppfyller. Kartet sier intet om hvilke kriterier som har vært bestemmende, og for noen bygninger vil det være flere sammenhenger som påvirker klassifiseringen. Disse fremgår av grunnlags- og sammenstillingskartene. Følgende faktorer har vært medbestemmende for kategoriseringen; nærhet til verdenskulturminnet Bryggen, visuell betydning for byrommene, egenverdi (heri: representativitet, autentisitet, særpreg, aldersverdi) og miljøverdi. (Heri: representativitet og sjeldenhet i forhold til omkringliggende bebyggelse, samt historiefortellende kvaliteter)

Formålet med kartet er å øke forutsigbarheten i forhold til tiltak i planområdet. Det understrekes at det likevel vil være nødvendig med en antikvarisk vurdering av de konkrete tiltakene.

Kartet viser bebyggelsen delt inn i tre grader av sårbarhet i forhold til antikvarisk verdi.

Stor: Bygninger med stor sårbarhet indikerer at små endringer vil betraktes som ”vesentlig endring” etter Plan- og bygningsloven. Det vil si at det kreves byggemelding for tiltaket. Dette kan f.eks være tilfeller hvor verneverdien er særskilt høy, eller hvor bygget har en sentral plassering i forhold til Bryggen eller viktige byrom.

Middels: Bygninger med mindre grad av sårbarhet, hvor enkelte mindre tiltak kan godtas. Hvilke type tiltak som kan aksepteres må vurderes utfra opplysninger i det øvrige kartmateriale, samt en antikvarisk faglig vurdering av det konkrete tiltaket.

Liten: Bygninger hvor sårbarheten er lavere og hvor byggene kan tåle små endringer uten at det reduserer den antikvariske verdien vesentlig. Noen av disse bygningene blir per dags dato vurdert til å ha svært liten eller ingen antikvarisk egen- eller miljøverdi. Dette gjør at sårbarheten for den eksisterende bygningen er lav når det gjelder antikvarisk verdi. Tiltakene må imidlertid alltid vurderes i forhold til omgivelsene.

Vurderingene gjelder de eksisterende bygningene, og ikke tomtene som sådan. Dersom det blir aktuelt med gjenoppbygging innenfor planområdet, vil de antikvariske vurderingene måtte gjøres på nytt i forhold til nybygget.

I tillegg kommer vurderingen av åpne areal. Samtlige åpne areal blir vurdert med stor sårbarhet, hvilket innebærer at alle tiltak innenfor dette planområdet må til uttalelse hos antikvarisk faginstans.

Kart Delområder

På grunnlag av skiller og sammenhenger som fremkommer på dokumentasjons- og sammenstillingskartene samt annet kildemateriale, er området inndelt i delområder. Samlet og enkeltvis har delområdene antikvarisk miljøverdi. Grensene mellom delområdene er ikke entydige, og må ikke sees på som absolutte. Formålet med inndelingen er å kunne gi en detaljert beskrivelse av de ulike strukturene og miljøene, og på grunnlag av dette gi verdivurderinger og retningslinjer for vern. Det vil også bli knyttet bestemmelser til de enkelte delområdene i reguleringsplanen.

ILLUSTRASJONSKART

1646 Geelkerk

1848 Høegh

1864 Handberg

1880 generalkart

1883 generalkart

1913 generalkart

1916 reguleringsplan

1957 generalkart

detalj 1880 kart og dagens struktur

1899 reguleringen

1901 reguleringen

DELOMRÅDER

DELOMRÅDE 1: Dreggen

Delområde 1 avgrenses av Bredsgården, Schøtstuene, ruinene til Lavranskirken og Maria Gildeskåle, Kroken, Bergenhus og kaifronten ved Bradbenken.

Beskrivelse av området

Området omfatter deler av det området som i dag kalles Koengen, og som på 1000-tallet var dekket av myr. Først i 1649 ble dette området fylt igjen slik at det kunne brukes til beiteland. Ved høyvann delte myren praktisk talt Bryggen fra Bergenhus, og man måtte passere over en bro fra det ene området til det andre, derav navnet Sandbrogaten. Denne ble etablert i 1772 og utvidet i 1950 årene.

Dreggsalmenningen ble anlagt som kommunikasjonsåre mellom området ved Mariakirken og sjøen i perioden 1276 – 1854. På Scoleussticket fra 1580-årene fremstår den som et tydelig element i bybildet. I 1702 ble almenningen kraftig utvidet, og grunneierne fikk fra 1710 rett til å foreta utplantinger på sine grunnstykker. Almenningen ble derfor etter hvert dominert av private hageanlegg. På 1880-kartet fremstår Dreggsalmenningen som en bred og åpen kommunikasjonsåre, som skilte Bryggen og bebyggelsen ved Bradbenken. Slottsgaten som går fra Dreggsalmenningen til Sandbrogaten, ble etablert før 1646, og følger den opprinnelige strandlinjen slik den kan sees på Geelkercks kart fra 1646. På 1700-tallet var gaten en av byens fornemste, med Cramergården, Pegelaugården, Hintzmanngården og Bøhmergården på ene siden med front ut i sjøen, i likhet med gårdene på Strandsiden (se delområder 7,8). Gårdene var oppkalt etter byggherrene og oppført i barokk- eller rokokkostil. Bradbenken ble etablert i forbindelse med et kjølhalingsverft som ble anlagt her i 1602, og som eksisterte her like til 1878. Se delområde 8 for nærmere beskrivelse av kaiområdene.

Store deler av delområdet var inntil 1950- årene ubebygget, men den nye bygningsmassen er også et resultat av gjenoppbygging etter en rekke branner og eksplosjoner. Av de siste katastrofene var eksplosjon i 1944 og brannen på Bryggen i 1955. Den eksisterende bebyggelsesstrukturen i dag, med lukket kvartal og høyhus på mellom 5 -10 etasjer, er fra

reguleringene etter disse katastrofene. Hotel SAS Royal og Bryggen Museum ble oppført på branntomten fra 1955 etter nesten 30 år med arkeologiske utgravninger.

Bygningsmassen preges av bygg oppført i mur og nyere konstruksjoner. Mot Kroken er bebyggelsen avtrappet, mens den mot Dreggsalmenningen og kaifronten har en mer homogen karakter volummessig. Fasaderekken mot Dreggen og kaifronten kan karakteriseres som variert, men nederste del av Sandbrogaten og baksiden av Orion fremstår som mer homogene fasaderekker.

Bebyggelsen innenfor planområde er preget av bygg oppført i perioden 1945 til i dag, og den dominerende stilen er senmodernisme. Av eldre dato finner vi bygningen oppført for Nordenfjeldske Dampskipsselskap i 1919/1920 (arkitekt Eystein Michalsen), og Vikinghallen tatt i bruk i 1935 (arkitekt Torgeir Alvsaker). Disse byggene viser nyklassisisme/nybarokk av høy kvalitet, mens "Karlsen i Dreggen" i Sandbrogaten 11, er et fint eksempel på modernisme. Hotel SAS Royal på Bryggen ble oppført i 1982 (arkitekt Øyvind Maurseth), etter at de arkeologiske utgravningene var ferdige i 1979. Hotellet ble oppført i en tilpassningsarkitektur som har beholdt de typiske bryggegaflene mot Vågen. Bryggens Museum, åpnet i 1975, har fått flere priser for god, moderne arkitektur.

Verneverdi

Dreggsalmenningen er et av de viktige byrommene i byen som representerer den særegne og typiske almenningstrukturen. Sandbrogaten og Slottsgaten er også gateløp med høy historisk verdi. Dreggsalmenning og Øvre Dreggsalmenning danner dessuten et viktig rom rundt Mariakirken, en av byens fredete middelalderkirker.

Bygningen oppført for Nordenfjeldske Dampskipsselskap i 1919/1920 ble oppført som en forretningsgård med høye kvaliter i materiale, og som et fremragende eksempel på den nybarokke stilen. Vikinghallen representer også høye arkitektoniske kvaliteter.

Katarinahospitalet, som ligger under Øvre Dreggsalmenning 2 er en automatisk fredet ruin. Denne er nå gravet frem igjen etter å ha vært tildekket siden utgravningen på 1980-tallet.

DELOMRÅDE 2: Bryggen – Mariakirken

Delområde 2 avgrenses av Bugården, baksiden av SAS-hotellet og Bryggens museum, Dreggsalmenning, Øvregaten, Bryggen og Nicolaikirkealmenning. Delområdet omfatter verdenskulturminnet Bryggen.

Beskrivelse av delområdet

Innenfor dette området finner vi Bergens eldste bygg, Mariakirken og verdenskulturminnet Bryggen. Området er også noe av det første som ble bebygget i Bergen, og er meget interessant arkeologisk.

Mariakirken med Mariakirkegården

Mariakirken er den eldste stående bygningen i Bergen. Kirken nevnes som sognekirke allerede i 1390, men ble fra 1408 kirke for hanseatene. Den fungerte som tysk kirke helt fram til 1766, med den siste tyske gudstjenesten så sent som i 1868. Det opprinnelige Mariakirkensognet omfattet trolig deler av området ovenfor Øvregaten så langt sør som Søstergården, samt ytre del av Bryggen fra Brynjulfsgården til Engelsgården. Gårdene sør for denne hørte til Peterskirken. Ruinen av denne kirken ligger også innenfor delområdet, like under jorden på det åpne stykket bak Bugården.

Mariakirken ble påbegynt på 1100-tallet. Kirkebygningen ble sterkt skadet i brannen i 1198, og fikk ved gjenreisningen blant annet hvelvet tak til erstatning for det tidligere høye tretaket. I 1248 ble kirken påny rammet av brann og fikk da en utvidelse av koret mot øst. Også tårnene ble skadet. Midt på 1800-tallet gjennomgikk kirken en restaurering. Da ble blant annet sydtårnet i vestfasaden revet til sideskipsnivå og bygget opp på nytt. Mariakirken har også senere hatt mindre restaureringer. Kirken er likevel i all hovedsak en middelalderkirke av nasjonal betydning med det meste av sin opprinnelighet i behold. Mariakirken er automatisk fredet.

Mariakirken var i tillegg til sognekirke også gildekirke for Mariagildet. Frem til 1300-tallet ble det også holdt ting her. I begynnelsen ble tingene holdt på selve kirkegården. Maria gildeskåle som ligger like sør for kirken, er nevnt som sete for tinget i byloven fra 1276, men ble avløst som tingstue allerede i 1319, da ny rådstue ble bygget på Breidaalmenning (Nikolaikirkealmenning). Maria gildeskåle er antagelig bygget midt på 1200-tallet. Like vest for ruinen av Maria gildeskåle ligger restene etter det som sannsynligvis var Lavranskirken. Den er første gang nevnt i 1206, men antagelig bygget helt sent på 1100-tallet. I likhet med

Mariakirken, brente Lavranskirken i bybrannen i 1198, og ble gjenoppbygget etter dette. Bygningen gikk av bruk som kirke i senmiddelalderen. Den er nevnt som kirke så sent som 1438, men omtales som ”gammel stenbygning” i 1568.

Mariakirkegården nevnes første gang i Sverres saga i forbindelse med hendelser i 1183. Kirkegården var større i middelalderen enn den er i dag. I forbindelse med utgravingene på Bryggen, ble det funnet graver sør for dagens kirkegård. Også dagens kirkegård har stor antikvarisk interesse. Treplantning og kirkegårdsmur nevnes allerede på 1600-tallet, mens dagens jernstakitt antagelig er fra midten av 1800-tallet. De fleste av de bestående gravmælene stammer også fra 1800-tallet. Registreringer først på 1900-tallet talte over 70 gravmæler på kirkegården, noen av disse er i dag fjernet. Jordlagene på kirkegården er automatisk fredet, mens kirkegård med gravmæler er registrert som historisk kirkegård med svært høy antikvarisk verdi.

Schøtstuene

Schøtstuene er en museumssamling av bygninger og rekonstruksjoner fra middelalderen, samlet og rekonstruert under Koren Wibergs ledelse i perioden 1935-38. Samlingen er sammensatt av originale bygg eller bygningsdeler flyttet hit fra Bryggen, og rekonstruksjoner som eksempler på hvordan byggene kunne ha vært før brannen i 1702. Bygningene er noen av dem som ble revet på den sydlige delen av Bryggen (se delområde 3). De ble her samlet og gjenreist, delvis i sin originale stand og altså delvis som kopier eller rekonstruksjoner. Bredsgårdens og Dramshusens stuer er originale fra 1702 –04. Samlingen har helt siden gjenreisningen vært en del av det Hanseatiske museum.

Navnet Schøtstue kommer av det gamle norske ordet Skytningsstue – et sted hvor man kom sammen og delte utgiftene. Schøtstuer var tilknyttet gårdene på Bryggen som en del av felleseiendommen i hver gård. Det var ikke tillatt å ha ild i de egentlige Bryggegårdene, og det ble derfor bygget felles ildhus og slike forsamlingshus (Schøtstuer) til møter og bespisning i bakkant av bebyggelsen.

Bryggen

Bryggen er Bergens eldste havnekarver, med røtter tilbake til middelalderen. Havnekarveret dekket opprinnelig området fra Vetrlidsalmenning til Dreggsalmenning. Den sørligste delen ble revet rundt 1900 (se delområde 3). Den nordligste delen brant i 1955. En ny mindre brann

i 1958 rammet tre av bygningene i Holmedalsgården, mot Nikolaikirkealmenning. I forbindelse med brannsikring ble deler av bebyggelsen revet eller flyttet på 1970-tallet.

Havnen var Bergens økonomiske sentrum, med Bryggen som tyngdepunkt i den internasjonale handelen fra middelalderen inntil stapelhavnen i Sandviken ble etablert på 16-1700 tallet, som en avlastningshavn for den høye aktiviteten inne på Vågen. (Se også delområde 8)

Bebyggelsen på Bryggen ble oppført etter bybrannen i 1702, men da som en gjenoppbygging av det som brant. Bebyggelsestrukturen på Bryggen kan føres tilbake til middelalderen, med husene bygget som enkel- eller dobbelgårder med passasjer i mellom. (I dag er det kun Enhjørningsgården igjen av enkeltgårdene) Passasjene er ikke offentlige ferdselsårer, men private gårdsrom som en del av bebyggelsesstrukturen. Bebyggelsen er ellers dannet av lange smale rekker med trebygninger, sammensatt av sjøstuer og landstuer - loftsbygninger med lagerrom, kontor, spiseplass og soveværelser. Der finnes også 6 steinkjellere i tilknytning til gårdene. Disse er fra før brannen i 1702, og tilhører en tradisjon med murte frittstående kjellerbygninger over bakken, en tradisjon som i Bergen trolig minst kan føres tilbake til 1400-tallet. Bryggestredet som løper gjennom bygningsmassen parallelt med Øvregaten, ble anlagt som branngate etter en reguleringsplan fra 1963-65 (revidert i 1973). Denne branngaten var en forutsetning for at bebyggelsen skulle få bli stående. I forbindelse med anleggelsen av Bryggestredet ble en del bygg revet. De mest verdifulle ble gjenreist andre steder på Bryggen.

Hagene

I bakkant av bebyggelsen på Bryggen, opp mot Øvregaten, lå kjøkkenhagene, med medisin- og maturter samt grønnsaker som løk, kål etc. De kalles også ofte for kålhager, og er kjent i bybebyggelsen i Bergen fra middelalderen. Scholeussticket fra 1580-årene, den eldste billedlige fremstillingen vi kjenner av Bergen, viser at slike hager var relativt vanlige. Fremdeles finnes det spor etter slike hager flere steder i de eldste bebyggelsesstrukturene i den historiske bykjernen.

For mer utfyllende informasjon om verdenskulturminnet Bryggen viser vi til litteraturlisten.

Nikolaikirkealmenning

Tidligere het denne almenningen Breidaalmenning, men nevnes allerede i 1276 som Nikolaikirkealmenning, etter Nikolaikirken, som lå like ovenfor Øvregaten. Gateløpet til Nikolaikirkealmenning har endret seg noe i retning og bredde gjennom historien.

Almenningen var viktig som begynnelsen på hovedferdselsåren ut av byen mot nord over Stølen, se kart 3.1. Før utfyllingene av Vågen opp mot 1200-tallet (se kart 1.1), fulgte sannsynligvis veien opp fra sjøen til kirken, terrenget og gikk opp omtrent der Koren Wibergsplass og Nikolaismauet er i dag. Dette smauet het tidligere Kattemuget, et navn som underbygger denne teorien. 'Kat' er avledet av eldre betegnelser for 'båt' og finnes i en rekke navn med sterke forbindelser til sjø og båthavn i hele det nord-atlandiske området.

Byens torg lå på Nikolaikirkealmenning frem til 1470-årene da det ble flyttet til Korskirkealmenning og senere Vågsalmenning, før det fikk dagens plassering tidlig på 1700-tallet. (se delområde 5 og 8). Byens første rådhus ble bygget på Nikolaikirkealmenning i 1315 (se delområde 3) og fungerte fram til Gamle Rådhus på Rådstuplass ble tatt i bruk ca 1560.

Verneverdi

Bryggen består i dag av 65 bygninger som sammen utgjør 4 fredete anlegg. Bryggen har vært oppført på UNESCOs verdensarvliste siden 1979, og er et av fire norske verdenskulturminner. Bryggens oppførelse på listen er begrunnet utfra dens unike internasjonale verdi som historisk havnekarver fra middelalder.

Delområdet omfatter flere fredete bygg og anlegg. I tillegg til verdenskulturminnet Bryggen, finnes også Mariakirken, Schøtstuene (hvor deler er fredet) og ruinene av Peterskirken, Lavranskirken og Maria Gildeskåle innenfor delområdet. Der finnes også en ruin under Schøtstuene. De fredete anleggene omfattes av egne fredningsbestemmelser.

Bebyggelsen i området har særdeles høy verneverdi, både nasjonalt og internasjonalt. Også gateløpene og de åpne arealene i delområdet har meget høy verneverdi som historiske strukturer i bylandskapet.

DELOMRÅDE 3: "Murbryggen" (1899-reguleringen)

Delområdet avgrenses av Bryggen, Nikolaikirkealmenning, Øvregaten og Vetrlid salmenning.

Beskrivelse av området

Området hadde opprinnelig tradisjonell havnebebyggelse, lik den som fremdeles eksisterer på Bryggen (se delområde 2). I 1899 ble det utformet en ny reguleringsplan for området. I denne planen ble den tradisjonelle bebyggelsen erstattet med en moderne bymessig kvartalsstruktur med et rutenett av brede, rette gater med fortau langs husveggene fra den da relativt nye Kjøttbasaren (1874) til Nikolaikirkealmening. Reguleringen representerte en videreføring i utviklingen av Bergen som en moderne europeisk by, som var blitt påbegynt med 1855-planen. I 1902 ble de gamle gårdene, bortsett fra Finnegården hvor eieren gikk imot, revet, og byggingen av tidsmessige murhus ble igangsatt umiddelbart. Bebyggelsen ble reist i 5-6 etasjer inn mot de nyanlagte gatene, men med færre etasjer mot Øvregaten. Bebyggelsen fikk en urban karakter og rommet både næringsvirksomhet og boliger i form av leiegårder av høy standard.

Arkitekt Jens Zetlitz M. Kielland hadde ansvaret for de fleste av bygningene med fasade mot Bryggen. Bygningene ble reist i mur med fasade i "håndstrøgen" teglstein. Kielland brukte gavlmotivet fra Brygge-bebyggelsen som ble revet, og opprettholdt slik Bryggesidens karakteristiske gavltrekk. (for øvrig et grep som ble gjentatt da SAS-hotellet ble bygget på 1980-tallet, se delområde 1) Dette var i tråd med historismens ideer og middelalderromantikken som gjorde seg gjeldende rundt 1900. Middelalderromantikken dannet grunnlaget for en overgangsstil i norsk arkitekturhistorie. Like etter 1900 nådde jugendstilen Norge og fikk sitt egne nasjonale særpreg. Kiellands bryggerekke bærer også i seg elementer som viser dette nye stiluttrykket, men jugendstilen er langt klarere uttrykt i den øvrige bebyggelsen bakover i kvartalene. Her måtte det ikke i samme grad tas hensyn til den tradisjonelle bebyggelsen langs kaifronten, og man stod mye friere stilmessig til å kunne skape en kontinental byarkitektur.

Jugendstilen fikk en kort levetid men etterlot noen fremstående eksempler i bergensk arkitektur. Arkitekturhistorisk ble jugend etterfulgt av nybarokken og etter hvert nyklassisismen. Det er ikke helt klare tidsskille mellom stilene og de har rimeligvis også klare fellestrekk. De følger en utviklingslinje fra 1800-tallshistorismen, og mye av arkitekturen i Bergen i de første tiårene av 1900-tallet preges av stilblanding og overgangsstiler. Arkitekturen fra denne perioden er det derfor ofte vanskelig å knytte til et bestemt stiluttrykk. Dette gjelder også for bygningsmassen i delområdet, reist nettopp i denne

perioden. I dette reguleringsområdet fra 1899 ble jugend og nybarokk de klart dominerende arkitekturstilene i nybyggene. De eldste byggene har klareste jugendpreg, noen må karakteriseres som overgangsstil, mens de yngste byggene er mer entydige i sitt nybarokke uttrykk. Helhetsinntrykket er likevel en homogen og harmonisk bygningsmasse med variasjonsrikdom i detaljene.

En del av bebyggelsen er bygget på slutten av 1900-tallet (se sammenstillingskart C), da for det meste som tilpassningsarkitektur.

Rådstuen

Under parkeringshuset i Rosenkrantzgaten 12 ligger ruinen av byens første rådstue. Denne ble tatt i bruk i 1319. (se delområde 2) Her var også byens vinkjeller, rådhuskjelleren. En tradisjon vi også kjenner fra andre middelalderse europeiske byer. Her var rådhus fram til Gamle Rådhus på Rådstuplass ble tatt i bruk ca 1560. Ruinen ble utgravd i forbindelse med byggingen av parkeringshuset på 1980-tallet og ligger i dag i parkeringshusets kjeller med inngang fra Nikolaikirkealmening. Ruinen er i dag ikke tilgjengelig for offentligheten.

Verneverdi

Kvartalene i delområde 3 grenser til verdenskulturminnet Bryggen og representerer på en god måte en kontrast til bebyggelsen på Bryggen. Delområdet er et godt eksempel på et bygningsmiljø reist i løpet av en kort periode etter en nyregulering. Bygningsmiljøet brøt med det eksisterende både i bebyggelsesstruktur og volumer, og var som 1855-planen, formet etter europeiske storbyidealer. Både planen og bebyggelsen som ble reist, representerer en felles nordeuropeisk trend innen byplan og urban arkitektur som gjorde seg gjeldende allerede fra 1850-tallet i europeiske storbyer. Perioden var preget av sterk byvekst og sanering i mange europeiske byer, og man har således mange eksempler på denne type byplan i Nord-Europa. Delområdet har samtidig klar tilknytning til den omkringliggende bebyggelse, og har også tilpasset seg de topografiske forholdene i Bergen. Bebyggelsen i området har endret seg lite siden den ble bygget tidlig på 1900-tallet og har derfor stor antikvarisk representasjons- og miljøverdi.

I bebyggelsen ser vi også spor som forteller om ambisiøse byggeplaner som skulle favne hele kvartalet, og kanskje etter hvert hele byen. Branngavler, som har blitt stående uten nabobygg, er eksempler på slike historiefortellende spor. De finnes flere steder i byen hvor den nye

bebyggelsen har møtt den gamle lave trehusbebyggelsen og riving ikke har fortsatt som kanskje forutsatt. Et eksempel i dette delområdet er branngavlen på Bryggen 3, som står som fondvegg bak den fredete Finnegården. Dette er et viktig historieformidlende strukturtrekk. I den opprinnelige planen skulle den nye høye murbebyggelsen fortsette helt bort til Finnegårdsgaten, men Finnegården ble stående igjen som en av de sørligste gårdene innenfor Bryggens middelalderske bebyggelsesstruktur.

Dagens bygninger i Finnegården er reist etter bybrannen i 1702. Bryggerekken strakk seg opprinnelig enda 26 meter innover dagens Vetr lidsalmenning, der det lå tre gårder til. Bebyggelsesstrukturen som Finnegården representerer, ble behandlet under delområde 2. Finnegården er vedtaksfredet og anbefalt inkludert i verdenskulturminnet Bryggen.

Conrad von der Lippe, som var stadskonduktør i Bergen fra 1870, tegnet Finnegårdens tilbygg mot sør (tasken) i 1876. To år tidligere hadde han tegnet Kjøttbasaren på Vetr lidsalmenning, begge historistiske bygninger med middelalderforbilder. Han tegnet deretter hjørnebygningen Vetr lidsalmenning 1 (&3) på hjørnet ved Kong Oscarsgates begynnelse. Ved å også ikle denne bygningen et middelalderformspråk, ønsket trolig von der Lippe å gi dette viktige byrommet og knutepunktet, en verdig urban ramme. Kjøttbasaren ble vedtaksfredet i 1982.

Enkelte av bygninger i delområdet har fremdeles autentiske detaljer som det er svært viktig å ivareta. Dette gjelder i første rekke vinduer og dører, men også fasadedetaljer og takutforming. Alt dette er vesentlige trekk som det er viktig å bevare. De opprinnelige bygningene i området er av høy kvalitet og er gode representanter for datidens arkitektur. De har således høy egenverdi.

Nærheten til verdenskulturminnet Bryggen medfører at hele bygningsmassen er svært sårbar for endringer, og at konsekvenser i forhold til Bryggen, og andre fredete objekt, alltid må vurderes. Delområdet har svært høy kulturhistorisk miljøverdi.

De fredete anleggene omfattes av egne fredningsbestemmelser.

DELOMRÅDE 4: Øvregaten og Kroken

Delområdet omfatter deler av gateløpet Øvregaten og Kroken, og avgrenses av Nye

Sandviksvei, Vikinghallkvartalet, Bryggen, kvartalet fra 1899-reguleringen og bebyggelsen på oversiden av Øvregaten.

Beskrivelse av området

Området har i hovedsak beholdt den urbane struktur som har dannet seg fra middelalderen og fram til andre halvdel av 1800-tallet, både når det gjelder gateløp og bebyggelsesstruktur. Øvregaten representerer et av de eldste gateløpene i byen, og var fra middelalderen en av hovedveiene knyttet til ferdselen mellom Årstad gård, kirkeanleggene i Vågsbunnen og det kongelige anlegget på Holmen. På slutten av 1800-tallet ble Nye Sandviksvei etablert og Øvregaten fikk også funksjon som hovedvei ut av byen mot nord. Fram til anleggelsen av Nye Sandviksvei endte Øvregaten blindt ved Kroken, etter at bebyggelsen videre til Bontelabo var revet i 1643-44 av militære årsaker. Øvregatens nåværende form med bredde og retning kan dateres til 1536, Kroken til 1772 og Nye Sandviksvei til 1873. De mange tversgående ferdselsårene som munner ut i Øvregaten, samt Nikolaikirkealmeningen som går helt ned til kaifronten, forteller også en viktig del av områdets historie. Smugene fører fra hovedgaten og opp i de bakenforliggende boligområdene, mens Nikolaikirkealmeningen var en offentlig gate ned til sjøen og markerer også den gamle hovedveien ut av byen mot nord.

Både oversiden av Øvregaten og Kroken er preget av den typiske trehusarkitekturen med ulike fasade- og grunnplanløsninger. Oversiden av Øvregaten er preget av en variert fasaderekke, mens fasaderekken som dannes av kvartalet fra 1899-reguleringen er homogen i sitt uttrykk. Kroken preges også av en homogen fasaderekke. Murhusrekken mot Nye Sandviksvei er i hovedsak homogen. Øvregatens fasaderekker på begge sider av gaten preges av butikk og næring i 1.etasje, mens det i Kroken først og fremst er ren boligarkitektur som preger gateløpet.

En stor del av den eksisterende bygningsmassen er fra før 1850. Fasaderekken mot Øvregaten og bebyggelsen i Kroken representerer en bebyggelsesstruktur som har dannet seg fra middelalderen og fram til andre halvdel av 1800-tallet. Trehusene består stort sett av 2-3 etasjer, mens murhusene er noe høyere. I området befinner det seg også en rekke steinkjellere som representerer de eldste bygningsstrukturene i byen.

Verneverdi

De historiske gateløpenes retning og bredde er av stor antikvarisk betydning.

Fasaderekkenes uttrykk i volum og linjeføring forteller om gateløpets betydning og utvikling, samtidig som husenes bredde og inndeling forteller om den gamle eiendomsstrukturen. Flere av bygningene i dette området har høy aldersverdi, ikke minst steinkjellerne som kan være automatisk fredet dersom de viser seg å være eldre enn 1650.

Butikkfasadene langs Øvregaten innehar verneverdige elementer, både i detaljer og som fortelling om Øvregaten som viktig handelsgate.

DELOMRÅDE 5: Torget og Vetr lidsalmenningen

Delområde 5 avgrenses av Øvregaten, Vetr lidsalmenningen, Torget, Vågsbunnen og Vågsalmenningen.

Beskrivelse av området

Vetr lidsalmenningen er første gang omtalt i 1276 i Magnus Lagabøtes bylov. Den var en av de fire første almenningene i byen, og het først Auta Almenning. Etter bylovens reguleringer skulle bøkere og karmakere holde til på sørsiden, mens skinnberederne var tilvist nordsiden av almenningen. Almenningen ble utvidet i 1643, og ytterligere etter 1702-brannen. Etter dette hadde almenningen en bredde på 100 alen, men etter oppførelsen av Kjøttbasaren i 1874, ble den igjen innsnevret til de tidligere 42 alen.

Bebyggelsen langs almenningens sørside var i hovedsak etablert allerede på 1850-tallet, og ligger i randsonen for den middelalderske bebyggelsesstrukturen som strekker seg bakover mot Hamburgersmuget og til Vågsbunnen. Langs almenningen finnes også innslag av nyere bygninger. Fasaderekken fremviser en mer eller mindre autentisk historisme, der enkelte fasader er blitt modernisert og ”ribbet” for sin karakteristiske dekor. Den dominerende materialbruken er murforblending, det vil si trehus med en murt fasade av teglstein. Det er relativt stor grad av variasjon i bygningsvolum og fasaderekker langs sørsiden av almenningen.

Torget ble anlagt som markeds plass like etter 1702, og det var først etter denne brannen at det ble åpnet for ferdsel mellom Strandsiden og Vetr lidsalmenningen langs sjøen. Tidligere gikk hovedferdselen over Korskirkealmenning og Hollendergaten. Opp gjennom årene har kaifronten blitt utfylt en rekke ganger, og dagens kaifront ble anlagt i 1911. Bebyggelsen langs Torget var etablert i 1850, men trolig finnes her også eldre bygninger og bygningsdeler.

Også her representerer bebyggelsen en middelaldersk bystruktur, og henger sammen med den øvrige middelalderstrukturen i Vågsbunnen. Gjennom bebyggelsen går flere smale ganger med ferdsel fra Hollendergaten mot sjøen. I dag er denne forbindelsen brutt av Torget. Fasaderekken mot Torget er karakterisert som variert, og stilmessig er det den moderniserte og ”ribbete” historismen som er karakteristisk.

For nærmere beskrivelse av kaiområdet se delområde 8.

Verneverdi

Vetrlidsalmenningen representerer et av Bergens viktigste byrom, både med sin plassering mellom Vågen og Øvregaten, men også for den sammensatte og karakteristiske bebyggelsen rundt, og med Fløybanestasjonen som fondmotiv.

Bebyggelsen på sørsiden av Vetrlidsalmenning og Torget er randbebyggelse for Vågsbunnen, med sin middelalderske bystruktur. Området i Vågsbunnen har svært høy verneverdi og er allerede regulert til spesialområde vern i reguleringsplan fra 1997. Gateløpene som går mellom bebyggelsen ned mot sjøen er viktige konstituerende element med særdeles høy verneverdi. Bebyggelsen i delområdet er sammensatt, og kan som helhet beskrives som blandingsbebyggelse – et typisk trekk i det historiske Bergen. Fasadene har stort sett fått sin utforming i siste halvdel av 1800-tallet, og bærer stilmessig preg av dette, men flere av byggene har deler som er langt eldre. Alle byggene har murfasader, et resultat av bygningsloven fra 1845 som krevde dette mot gater og almenninger. På flere av husene øverst på Vetrlidsalmenning ser man tydelig hvordan nye murfasader ble satt på eldre trehus – man benyttet gjerne anledningen til å gjøre huset litt ”større”. Både de historiserende fasadene og trehusene bak har svært høy verneverdi.

Fasaderekken på Torget fungerer også som fondmotiv for Vågen når man ankommer byen fra sjøsiden, og har meget høy verdi som del av det visuelle byrommet rundt Vågen og Bryggen. Selve torget er et viktig punkt i byen, med høy antikvarisk verdi. Det har hatt sin nåværende plassering siden 1702 og har siden den gang vært en åpen markeds plass, med handel både på land og fra båter (se også delområde 8).

DELOMRÅDE 6: Strandkaien og Småstrandgaten

Delområde 6 avgrenses av plangrense gjennom bebyggelse i Strandgatens østside, Østre Murallmenning, Strandkaien, nederste del av Torgallmenning og Småstrandgaten.

Beskrivelse av området

Delområde 6 inngår i den store reguleringen som ble gjennomført etter bybrannen i 1916 (se ill.kart). Brannen hadde ødelagt store deler av byens sentrum, fra Engen og ned til Vågen mellom Christies gate og Murallmenningen. Ved nyreguleringen av området ble antall eiendommer i reguleringsområdet redusert fra 372 til 167, noe som medførte store endringer i bebyggelsesstrukturen i området. I forbindelse med reguleringsplanen ble det invitert til en arkitektkonkurranse. Da byen nå skulle gjenoppbygges etter katastrofen, ønsket man at Bergen skulle fremstå som en moderne, ”kontinental” og fremtidsrettet by, med brede gater og store, murte bygårder. Den endelige reguleringsplanen ble utformet av 1. og 2. premievinnerne Lillienberg & Greve.

Delområde 6 utgjør den ene yttergrensen av dette reguleringsområdet. Fra den tidligere bebyggelsen med sjøboder og hoper helt ut i Vågen, ble bebyggelsen nå trukket tilbake fra sjøkanten og man fikk et kaiområde mellom bebyggelsen og sjøen (se 1880-kart). Byggelinjen på den nye bebyggelsen ble svakt buet som for å følge den opprinnelige strandlinjen i området. Samtidig dannet den sammenhengende rekken av murgårder en barriere som skilte Vågen fra bebyggelsen bakenfor. Fortunen ble her den eneste tversgående kommunikasjonslinjen i den nye reguleringen. Torgallmenningen og Murallmenningen i delområdets ytterkanter åpner seg fremdeles mot sjøen.

Murgårdene ble reist på Strandkaien i 6–8 etasjers høyde. Ulike arkitekter var involvert, og byggene ble reist over tid, slik at der er stilmessige variasjoner. Enkelte av gårdene ble bygget ut i flere faser. Et ny-klassisistisk stilspråk er likevel dominerende i fasaderekken, selv om flere av bygningene også har kjennetegn fra modernismen. Byggehøyder, volumer, gesimser, vindusplassering og etasjeskiller i fasaden følges ad i hele rekken, og dette gir en relativt homogen og balansert fasaderekke.

Også den delen av Torgalmenningen som inngår i delområdet preges av den samme type bebyggelse, og står i naturlig sammenheng til den øvrige nyklassisistiske bebyggelsen rundt Torgalmenningen.

Posthusets fasade mot Småstrandgaten inngår også i delområdet. Denne bygningen skiller seg fra den øvrige bebyggelsen først og fremst ved sitt modernistiske stiluttrykk (bygget i 1956). Volum- og formmessig følger den i stor grad samme mal som resten av den nye bebyggelse, selv om det i dette tilfellet dreier seg om en frittstående monumental bygning. I likhet med den øvrige bebyggelsen i området er dette et bygg med gode arkitektoniske kvaliteter og en verdig representant for senmodernismen i Norge.

Småstrandgaten er i dag et viktig byrom som fungerer som forbindelsesledd mellom Gamle Rådhus, Hagerupsgården/Stiftsgården og Torgalmenningen. Tidligere, før brannen i 1916, var Småstrandgaten et gateløp som fortsatte Strandgatens løp mot Det Gamle Rådhuset, på østsiden av Torgalmenningen. Gateløpet munnet ut i en plass foran, og rundt, Rådhuset.

På 1980-tallet ble det oppført en ny hurtigbåtterminal på Strandkaien, der det tidligere lå et kaiskur.

Verneverdi

Delområde 6 med fasaderekken langs Strandkaien inngår som en viktig del av byrommet rundt Vågen. Dette byrommet som helhet har meget stor identitetsverdi, i tillegg til verdien knyttet til byrommets rolle i forhold til Bryggen. I en slik sammenheng får delområde 6 meget høy antikvarisk miljøverdi, i tillegg til den høye egenverdien knyttet til bebyggelsen i området. Delområdet har også sterke historieformidlende kvaliteter som randområde for brannen i 1916, og nyreguleringen som etterfulgte denne. De fleste byggene langs Strandkaien og flere av byggene langs Småstrandgaten har høy arkitektonisk verdi.

DELOMRÅDE 7: C. Sundts gate/1901-planen

Delområde 7 avgrenses av planens grense på Holbergsalmenningen ved Holbergskaaien, Vågen, C.Sundts gate og Østre Murallmenning (ved Muren)

Beskrivelse av området

C. Sundts gate ble anlagt etter en brann i området i 1901. Den er oppkalt etter kjøpmann Christian Gerhard Ameln Sundt (1816 – 1901). Gaten ble først anlagt mellom Murallmenningen og Holbergsalmenningen, og ble senere forlenget utover mot Nordnes. For øvrig var ideen om en gate her gammel. Allerede etter en brann i området i 1660 ble det foreslått å legge en gate omtrent her for å skille sjøbodene fra bolighusene ovenfor, men som tilfellet var mange steder i byen ble husene raskt bygget opp igjen på branntomtene før man rakk å iverksette disse planene. C. Sundts gate brøt opp den eksisterende bebyggelsesstrukturen i området. Bebyggelsen hadde opprinnelig en middelalderstruktur med lange smale tomter som strakk seg fra Strandgaten og helt ned til sjøbodene, adskilt av smau som gav tilkomst til de mange hopene mellom sjøbodene. Den nye gaten ble lagt som en langsgående forbindelse som kuttet den opprinnelige strukturen tvert av. Huset i C. Sundts gate 12 ble for anledningen delt på tvers for å gi plass til den nye gaten, men fikk til gjengjeld en ny, staselig bymessig fasade av teglstein mot C. Sundts gate.

Den nye bebyggelsen som ble reist mellom C. Sundts gate og Vågen fikk en ny, moderne struktur. Man beholdt noen hoper, men antallet ble kraftig redusert og fulgte ikke lenger forbindelsene videre oppover mot Strandgaten. Til erstatning for den opprinnelige trebebyggelsen ble tidsmessige, store murbygninger på 5 til 6 etasjer reist på tomtene. Bygningene ble for det meste utført i jugendstil. Resultatet er at man i dag har en blandingsbebyggelse på vestsiden av gaten med ulik materialbruk og varierte fasader og volumer, mens bebyggelsen mot Vågen mer preges av relativt homogene bygningsmasser når det gjelder volum, fasadeoppbygning og materialbruk. Det midterste kvartalet mot Vågen fikk et nybygg i 1991. Det nye bygget representerer i sin utforming og materialbruk samtidsarkitekturen, men er volummessig tilpasset nabobebyggelsen. Ytterst mot Østre Murallmenning, ved C. Sundts gates begynnelse ligger Blauwgården fra 1936. Her lå tidligere Thormøhlens sjøbod. Det nye bygget som viser sterk påvirkning av funksjonalismens særtrekk, viser den tidligere sjøbodens grunnplan og bryter ikke i særlig grad med dennes volum. Arkitekt Leif Grung tegnet bygningen, som i 1949 ble tildelt Houens fonds pris for god arkitektur. Bygget er smalere enn de øvrige langs C. Sundts gate, men følger ellers de samme volummessige dimensjoner som de andre moderne gårdene mellom gaten og sjøfronten. I fasadene er mye av det opprinnelige bevart, både når det gjelder vinduer og detaljering, og bygget fremstår i dag som et autentisk og godt eksempel på modernismen fra denne perioden.

Verneverdi

Delområde 7 utgjøres av det omtalte reguleringsområdet fra 1901 på østsiden av C. Sundts gate, som ligger vis a vis verdenskulturminnet Bryggen på andre siden av Vågen. Mens fasadene mot C. Sundts gate spiller mot den varierte bebyggelsen langs gateløpet, er fasadene på sjøsiden viktige elementer i det store byrommet som dannes rundt Vågen. Området er resultat av en delvis gjennomført reguleringsplan og har derfor også historieformidlende verdi i forhold til Bergens byplanhistorie. Gaten preges i stor grad av jugendarkitekturen, og både den og den øvrige bebyggelsen har fremdeles autentiske detaljer som det er viktig å ivareta. Også den nyere arkitekturen i området er av høy kvalitet og representerer sin samtidsarkitektur på en god måte. Gateløpet var fra det ble anlagt, bymessig, med brostein som gatebelegning. Begge sider av gaten hadde fortau som trolig var belagt med skiferheller, tidligere et vanlig syn på bergenske fortau.

Den visuelle sammenhengen med Bryggen gjør at delområdet blir svært sårbart for endringer i volum og byggelinjer. Området har svært høy miljøverdi som en del av Bryggens nærområde. Området har også stor grad av miljøverdi i forhold til sin øvrige umiddelbare omgivelse, og er vesentlig i avlesingen av Bergens byplanhistorie i bybildet.

På nederste del av Østre Murallmenning ligger "Muren", Erik Rozenkrantz hjem fra 1561. Bygningen ble vedtaksfredet i 1927.

DELOMRÅDE 8 : Torget, kaiene og Vågen

Delområde 8 betegner de åpne arealene som grenser til sjø innenfor planområdet. Det omfatter kaiene og hopene ved Bradbenken og Dreggsalmenning, kaiene foran Bryggen, Torget med Zachariasbryggen og Shetlands-Larsens brygge, Strandkaien med hoper og terminalområdet nedenfor Holbergsalmenning.

Beskrivelse av området.

Bryggesiden

På Bradbenken ble det i 1602 anlagt et kjølhalingsverft som lå her like til 1878. Kaiene og hopen ved Bradbenken fikk sin nåværende utforming i det vesentligste i perioden 1934-39. Innerst i Bradbenkhopen samsvarer kaifronten mot sør med utfylling fra før 1864. På

nordsiden av hopen starter Festningskaaien. Kaifronten herfra og ca 100 meter nordover, ble rasert under eksplosjonsulykken i 1944, men ble siden gjenoppbygget.

Fra Nordenfjeldske Dampskipsselskap har Dreggskaaien erstattet tre tidligere utstikkerkaier med pakkboder og hoper imellom. Mot Dreggehopen, og delvis mot Vågen, tilsvarer kaifrontene utfyllinger fra før 1864. For øvrig ble hopene gjenfylt i 1939-40.

Fra Dreggehopen og inn til Nikolaikirkealmenning ble det anlagt ny steinkai i årene 1917-22. Kaien fra Nikolaikirkealmenning og inn til Torget ved Rundetårn, ble anlagt i perioden 1899-1903. På 1913-kartet (se ill.kart) er den innerste delen av kaien foran Bryggen kommet på plass, mens situasjonen er uforandret fra 1864-kartet (se ill.kart) for strekningen ut til Bradbenken. Kaifrontene ble oppmurt i grove håndhugne steinkvadre og skulle betjene den økende lokalbåttrafikken. Vippebommene med skur som tidligere befant seg langs Bryggesiden, ble fjernet ved kaiutbyggingen. På 1990-tallet ble det satt opp en rekonstruksjon av Dramshusens skur med vippebom innerst i Vågen.

I 1905-06 ble Skur 11 oppført som lager for fjordabåttrafikken, etter tegninger av Johs. Meyer. Skuret har bærende konstruksjoner av stål, en for sin tid moderne konstruksjon, og granittsøyler i hjørner og ved portene. Søylene fungerte som dekorativt element, men ga også beskyttelse på de punktene hvor bygningen var sterkest utsatt for slitasje og skader. Skuret er en viktig del av kulturmiljøet i indre del av Vågen. Både som del av miljø og i seg selv, har bygningen historiske og estetiske verdier som viser ut over det lokale og gjør skuret til et kulturminne av nasjonal verdi. Skur 11 ble vedtaksfredet i mars 2001. Kaiskurene lenger ute på Bryggen fylte samme funksjon, som lager for den rutegående båttrafikken. Disse er oppført etter 2.verdenskrig og har historiefortellende verdi, men er materialteknisk og arkitektonisk av lavere kvalitet. I dag blir skurene benyttet som lager av torghandlerne.

Etter at de nye steinkaiene ble anlagt, ble de benyttet av lokale ruteselskaper til passasjer- og godstrafikk like fram til 1970-tallet. Forholdet mellom bebygde og ubebygde kaiarealer er tilpasset betjeningen av båttrafikken. Selv om båttrafikken har endret karakter, gjør denne fordelingen at kaiens historiske primæroppgave – å betjene båttrafikken, stadig kan ivaretas.

Torget

Kaifronten langs Torget fikk sin nåværende utforming i 1911. Opp gjennom århundrene har området gjennomgått en rekke utfyllinger som har endret både kaifronter og torgareal. Etter 1702-brannen ble Vetrilidsalmenning forbundet med Torgalmenning ved at området der Torget ligger i dag, ble ryddet og gjenfylt. Dette var svært viktig i arbeidet med å anlegge brannsikre almenninger i byen, og var konstituerende for Torgets senere vekstmuligheter og utvikling. Kaien foran Zachariasbryggen ble anlagt i 1889-91, og Torgutstikkeren fikk sin nåværende form i 1930. Ved å studere de historiske kartene, samt grunnlagskart 1.1 kan man følge ulike stadier i utfyllingene her.

”Rundetårn” ble oppført i 1929 som aviskiosk og offentlig toalett, etter tegninger av byarkitekt Kaspar Hassel. Bygningene på Zachariasbryggen ble i hovedsak oppført som tilpasningsarkitektur på 1980-tallet, men innkorporert finnes det bygningselementer fra den tidligere bebyggelsen. Ved Torget og kaiene i bunnen av Vågen var det mindre fiskefartøyer som la til, og salget av fersk fisk foregikk direkte fra båtene. I våre dager er nesten all handel på Torget begrenset til bodsalget, men levende fisk i kummene blir fremdeles losset direkte fra båter som legger til kai. Et vesentlig strukturtrekk er at Torget har vært, og er, en åpen markedsplass.

Strandsiden

Langs Strandsiden lå det pakkboder på bolverk med hoper imellom. Denne strukturen representerer en bygningsmessig tilpasning til skutetrafikken, der båtene lå fortøyd i bøye på Vågen. Varer og gods ble så losset og lastet via mindre føringsbåter eller lektere, som ble slept mellom skutene og pakkhusene. Mellom Holbergsalmenning og Østre Muralmenning ble denne strukturen beholdt, om enn i noe endret form, da området ble gjenreist etter brann i 1901. Samtidig ble C.Sundts gate anlagt. På 1913-kartet er de nye kvartalene kommet med, mens strukturen med hoper fremdeles er i behold langs den innerste delen av Strandsiden. Etter 1916-brannen ble Strandkaien anlagt fra Østre Muralmenning til Torget. For enden av Fortunen ble det beholdt en hop, Torghopen, men noe kortere enn den opprinnelige. Strandkaien betjente tidligere deler av lokalbåttrafikken. Den delen av kaien som ligger mellom Østre Muralmenning og Torghopen ved Fortunen, blir i dag benyttet av Flaggruten, som også har sin terminal her.

Holbergkaien for enden av Holbergsalmenning, fikk sin nåværende form mellom 1957 og 1960. Tidligere lå her to utstikkerkaier med en bred hop i mellom. Utstikkerkaien lengst mot nord-vest var opprinnelig en pælebrygge, den andre ble anlagt etter 1901-brannen og lå trolig delvis på fundamenter etter et tidligere pakkhus (1913- og 1957-kartet) Ved anleggelsen av den nåværende kaien ble hopen fylt igjen og kaifrontene ble oppmurt i hoggen stein.

Verneverdi

Vågen er det samlende landskapselementet i det sentrale og historiske Bergen, og var på mange måter konstituerende for byens tilblivelse og vekst. Før 1910 var Bergen havn i stor grad en bøyehavn, der lossing og lasting foregikk som beskrevet ovenfor. I perioden 1874 – 1914 ble det utlagt ca 100 store jernbøyer med bunnskrue, fordelt over hele havnedistriktet. Det finnes muligens fremdeles noen av disse bøyene igjen i Sandviken og på Puddefjorden.

Trafikken med rutegående fartøyer i lokal-, kyst- og nordsjøfart, utløste den første utbyggingen av moderne kaier langs Vågen i perioden 1875-1890. Småbåt- og torgetrafikken hadde sine brygger lengst inne i bunnen av Vågen ved Torgkaien, Triangelen, Zachariasbryggen og Torgutstikkeren. Etter at den nye Tyskebryggen var anlagt i 1903, ble den, og tre utstikkere på Strandsiden disponert av de lokale ruteselskapene. Det lange kaisystemet fra Bradbenken til Festningspynten betjente større rutegående fartøyer og nordsjø- og østersjøtrafikken.

To epoker skiller seg ut som spesielt dynamiske i Bergen havns nyere historie; perioden 1870-1900 og tiden etter 2.verdenskrig. Den første perioden rommer omleggingen fra seil til damp og oppbyggingen av et omfattende rutenett for lokal-, kyst- og nordsjøtrafikken med Bergen som knutepunkt. Med innføringen av dampskip fulgte behovet for en ny havneteknisk infrastruktur, der de større tørrmurte steinkaiene er det viktigste elementet. Disse tørrmurskaiene ble laget av store steinblokker som var hugget ut for hånd og vitner om en viktig håndverkstradisjon. Stein til kaiene ble tatt ut fra steinbrudd bl.a. fra Rothaugen og Dragefjellet. Dermed oppnådde man to ting; det ble fjernet fjell for veifremføring, og transporten fra steinbrudd til kaianlegg ble kort og effektiv. Fra Rothaugen ble det hentet stein til Skoltegrunnskaian, mens stein til den nye kaien i hopen mellom Bradbenskaian og Bradbensbryggen kom fra Dragefjellet. I Bergen holdt tradisjonen med å tørrmure kaier seg lenge, helt til man på 1960-tallet begynte å støpe kaiene.

Kaianleggene representerer en håndverksmessig kvalitet og tradisjon og sikrer kontinuitet i det som var Bergens historisk sett viktigste bærebjelke; sjøfart og sjøbasert handels- og transportvirksomhet.

Den andre perioden av vesentlig betydning for kaianleggenes utforming og struktur, knytter seg til omleggingen fra vertikal til horisontal godsbehandling. Som et ledd i effektiviseringen av godsbehandling i sjøtransporten, fikk skipene endret konstruksjon. De ble utstyrt med side- og akterporter for lossing og lasting etter roll on/roll off-prinsippet. I tillegg ble de fleste skip utstyrt med egne kraner. Dermed hadde man ikke lenger behov for pakkhus med vindarker eller kaikraner. Samtidig ble godsbehandlingen på land mer plasskrevende med containere og andre større kolli, og det ble behov for plass til trucker og lastebiler. Enkelte steder, som på Skoltegrunnskaien og Dokkeskjærskaien, skulle det også være plass til jernbane. Alle disse forholdene førte til at større arealer ble utlagt til gods- og trafikkhåndtering, og boder og skur har i stor grad måtte vike plassen. De ubebygde kaiarealene gir friskt til Vågen og vannspeilet, og muligheten til kaitrafikk, også for fotgjengere, ivaretas.

Havneplanen av 1903 er også et viktig element i utviklingen av Bergen havn. Den representerer det første forsøket på helhetlig regulering av Bergen havn. Den hadde som mål å samordne en videre vekst gjennom å regulere flere av byens områder under ett. I planen var det lagt opp til store kaianlegg ved Store Lungegårdsvann, som skulle knyttes sammen med jernbanen. Videre skulle kaianleggene bygges ut på strategiske steder som Bontelabo, Dokken og deler av Sandviken. Jernbanelinjer skulle knytte de ulike kaianleggene sammen. Mange av tiltakene i planen ble aldri gjennomført, mens enkelte elementer, som for eksempel anleggelsen av Puddefjordsbroen (1956) ble utført først mange år senere.

Et vesentlig tiltak som ble gjennomført, var byggingen av Dokkeskjærskaien. Sammen med havneanleggene i Dokken og Jekteviken, som var planlagt å skulle strekke seg lenger mot Nøstet, illustrerer dette godt satsningen på byens nye havneområde med muligheter for stor godstrafikk. Dette har vært avgjørende for bevaringen av byens historiske havneområde rundt Vågen. Uten denne muligheten for utvidelse og modernisering utenfor bykjernen, ville det sentrale havneområdet blitt utsatt for et langt sterkere press for belastninger og arealkrevende endringer. Dette betyr at kaier og utfyllinger rundt Vågen i stor grad er i behold slik de ble utformet fra slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet. Samtidig har Vågens vannspeil forblitt åpent, uten moloer, flytebrygger eller andre installasjoner. Det betyr at dagens

situasjon reflekterer situasjonen slik den var i en historisk viktig fase for byen og havnen. De ubebygde kaiarealene og Vågens vannspeil, er svært sårbare for nye tilføyelser. De åpne arealene sikrer den åpne kommunikasjonen, bruksverdien og den historiske opplevelsen for allmennheten.

FØRINGER

MÅLSETTING OG GENERELLE FØRINGER FOR HELE PLANOMRÅDET

Byantikvaren anbefaler at hele området reguleres til spesialområde vern etter pbl §25.6, siden hele området med byrom, bygg og anlegg har historisk, arkitektonisk og annen kulturell verdi. (Pbl §§74, 92, siste ledd)

Hele planområdet innehar unike historiefortellende kvaliteter og de antikvariske verdiene må være førende for forvaltning av og tiltak i området.

Kun tiltak som kan heve og fremheve de historiske kvalitetene i området bør tillates.

Alle tiltak innenfor planområdet skal forelegges antikvarisk faginstans til uttale.

BEBYGGELSEN

Planområdet rommer et stort spenn i tid i byplanutvikling og bebyggelse. Dette gjenspeiles i en variert bygningsmasse fra små 1700-talls trehus til store kontorbygg fra vår samtid. Både behov, ønsker og muligheter til endringer vil variere tilsvarende. Bebyggelsen i området er sårbar for endringer, og gradvise små endringer kan ofte være en større trussel mot bygningsmiljøet enn store tiltak. Det er derfor viktig at også mindre tiltak sees i en større sammenheng. Alder og graden av autenticitet i eksisterende bebyggelse vil være viktige indikatorer. Andre viktige indikatorer vil være nærhet til verdenskulturminnet eller byggets visuelle plass i byrommet.

Mot bakgårder som ikke er synlige for offentligheten, kan det åpnes for tiltak som ikke kommer i konflikt med miljøet og byggets antikvariske egen- eller miljøverdi.

Det er viktig at taklandskapet bevares intakt som en del av det historiske bybildet.

For største delen av bebyggelsen vil det være ønskelig å la tilbakeføring være det styrende prinsipp ved endring av vinduer, dører etc. Dette vil gjelde for format, materialbruk og utførelse. Ved nye tilføyelser anbefales et mer samtidig formuttrykk som underordner seg byggets historiske verdi, originale fasadetrykk og grammatikk. Noen bygninger har i seg selv en stor tidsdybde som resultat av endringer i ulike faser av byggets historie. I de tilfellene må det gjøres en vurdering i forhold til hva som er viktig å bevare for å opprettholde bygningens egenart. Autentisitet, kjennskap til historisk situasjon, og byggets kvaliteter for øvrig vil være viktige faktorer i valg av løsning.

Det er viktig å opprettholde eksisterende bebyggelsesstrukturer. Det er også viktig å opprettholde eksisterende volumer og sammensetningen av disse. I delområder med store variasjoner kan det åpnes for endringer i volum, dersom det nye harmonerer med den omkringliggende bebyggelsen og de antikvariske verdier knyttet til denne.

Bygningsmiljøet har estetiske kvaliteter som bør fremheves og styrkes. Disse kvalitetene er knyttet til både enkeltbygninger og miljøer. Bruk av farger er viktig. Fargesetting bør ta utgangspunkt i byggets stil og hovedform. Ved ny fargesetting skal det velges farger som er typiske for bygningen og som er godt tilpasset det øvrige bygningsmiljø. Også belysning, skilting og møblering av uterom må gis en estetisk utforming som tar hensyn til de historiske og arkitektoniske kvalitetene i området.

ÅPNE AREAL

Ferdselsårene

Tilbakeføring eller etablering av belegg med historiske tradisjoner anbefales i den historiske bykjernen. Byantikvaren anbefaler bruk av brostein i veibanen. For fortausareal finnes flere tradisjonelle løsninger med ulike kombinasjoner av brostein, asfalt og skifer. (Se føringene for de enkelte delområdene under)

Almenningene

Almenningene bør beholde sin åpne karakter, samtidig som de behandles som gater, og ikke plasser. Beplantning bør underordne seg almenningsstrukturen og ikke representere et hinder for sikt og ferdsel. Møte mellom almenning og havn bør understrekes og markeres som

viktige punkt, der det tilrettelegges for forståelsen av det historiske møtepunktet på en enkel måte.

Hager, bakplasser, annet ubebygd areal

Rester etter hageanlegg i planområdet bør bevares og opprustes. Bakplasser og annet åpent areal bør ikke bebygges, men bevares som del av bebyggelsesstrukturen. Unntatt er tomtegrunn i fasaderekker som tidligere har vært bebygget. Ved søknad om nybygg, skal nybygget tilpasses den omkringliggende bebyggelse og de antikvariske verdier i området.

Havneområdet og Torget

Det historiske havneområdet og Torget bør bevare sin åpne funksjonelle karakter og beplantning av havneområdet anbefales ikke. Se føringer for delområde 8.

FØRINGER FOR DELOMRÅDENE

For beskrivelse og verdivurdering viser vi til kapittel DELOMRÅDER med gjennomgang av de enkelte delområdene. Avgrensning av delområder vises på oppsummeringskartet ”Delområder”. For alle delområder gjelder de generelle føringer gitt ovenfor.

Delområde 1: Dreggen

Dreggsalmenningen har mistet mange av sine kvaliteter som almenning. Ved tiltak, blant annet i gatedekket og beplantning, bør man søke å forsterke den historiske forbindelsen mellom Mariakirken og havnen.

Delområde 2: Bryggen – Mariakirken

For de fredete anleggene gjelder egne fredningsbestemmelser, samt internasjonale føringer for vern av Verdenskulturminnet Bryggen.

Nikolaikirkealmenning er nevnt allerede i 1276 og er en av de eldste almenningene i Bergen. Den historiske hovedferdselsåren mot nord gikk over Øvre Nikolaikirkealmenning og Steinkjellerbakken og den historiske betydningen bør understrekes.

Almenningen er noe lagt om gjennom historien, men har beholdt retningen fra Øvregaten til havnen. Den gamle rådstuen, som nå er en ruin under Rosenkrantzgate 12, lå midt på almenningen i senmiddelalderen. Sjøtilkomsten er viktig, og den fysiske og visuelle kontakten

mellom almenningen og havnen bør fremheves. Almenningens åpne karakter bør opprettholdes, likeledes dens karakter som gate.

Delområde 3: ”Murbryggen”

For Nikolaikirkealmenning: Se føringer for delområde 2.

For gateløpene Rosenkrantzgaten og Lodin Leppsgate anbefales for fortauene granittkant og et helhetlig dekke som naturstein eller asfalt. For veibanen anbefales brostein. Der brosteinen ligger i vifteform bør dette opprettholdes og videreføres.

Området innehar stor konsentrasjon av bygninger med detaljer, dimensjoner og farger som er typiske for Jugendstilen og Nybarokken. Dette er arkitektoniske kvaliteter som bør ivaretas og videreføres i tiltak innenfor delområdet.

Delområde 4: Øvregaten og Kroken

Store deler av bebyggelsen i delområdet har høy aldersverdi med intakte hovedformer og detaljering, og er svært sårbare for inngrep. Området grenser direkte til verdenskulturminnet Bryggen og ethvert tiltak vil derfor måtte vurderes i forhold til dette.

Bebyggelsen på østsiden av Øvregaten er randsone for trehusmiljøet på Fjellsiden og har også derfor meget høy miljøverdi. Tiltak må tilpasses trearkitekturens særpreg, og bebyggelsesstruktur.

Butikkfasadene i bygningenes gateplan er viktige for gatens særpreg. Dører, vinduer og andre detaljer som forteller om bygningens historiske funksjon, bør bevares.

Øvregaten er en middelaldersk ferdselsåre der brosteinsbelegg i veibane og hellelagte fortau med bunn/sluss anbefales. Også i Kroken finnes fremdeles den middelalderske bebyggelsesstrukturen, med bygningsmasse hovedsakelig fra 17- og 1800-tallet og de samme anbefalingene gjelder for dette området.

Delområde 5: Torget og Vetrilidsalmenningen

Vetrilidsalmenning representerer et av Bergens viktigste byrom, både med sin plassering mellom Vågen og Øvregaten, men også for den sammensatte og karakteristiske bebyggelsen rundt. Bebyggelsen langs almenningens sørside er randbebyggelse for den middelalderiske

bystrukturen i Vågsbunnen. Dette gjelder også bebyggelsen med fasaderekke mot Torget. Bebyggelsen har stor tidsdybde, med stor vekt på historistisk arkitektur i fasaderekken. Flere av byggene er eldre trehus som fikk ny fasadeforblending på 1800-tallet. Dette har gitt en særpreget arkitektur med blandingsbebyggelse typisk for Bergen. Det er viktig at dette særpreget bevares ved tiltak i delområdet.

Butikkfasadene i bygningenes gateplan er viktige for gatens særpreg. Dører, vinduer og andre detaljer som forteller om bygningens historiske funksjon, bør bevares eller eventuelt tilbakeføres. Brostein anbefales som dekke mellom Torget og bebyggelsesfasaden på Torget, med skiferbelagt fortau langs bebyggelsen. For Vetrilidsalmenning anbefales fortau med skiferheller og granittkant. For Torget: se også delområde 8

Delområde 6: Strandkaien og Småstrandgaten

Butikkfasadene i bygningenes gateplan er viktige for gatens særpreg. Dører, vinduer, skilt og andre detaljer som forteller om bygningens historiske funksjon, bør bevares.

Bygningsmassen på Strandkaien representerer en viktig periode i arkitekturhistorien og må sees i sammenheng med resten av området regulert i 1916. Arkitekturen i Bergen fra denne perioden preges av internasjonale forbilder som er tilpasset norske forhold og gitt et lokalt særpreg. Her er gode arkitektoniske kvaliteter. Bebyggelsen har også historisk verdi. Autentisiteten er noe svekket, og for tiltak bør opprinnelige kvaliteter søkes tilbakeført.

Småstrandgaten ble anlagt i 1855 og utvidet etter 1916, men følger en middelaldersk ferdselsåre mot det gamle rådhuset. Bebyggelsen langs Småstrandgaten representerer stor tidsdybde. For tiltak bør det enkelte byggs stilmessige og historiefortellende særpreg søkes ivaretatt. Plataet anlagt foran posthuset er et viktig element som understreker byggets monumentale kvaliteter. Det bør derfor søkes bevart. For gateutforming gjelder de generelle føringene.

Delområde 7: C. Sundts gate

Området innehar stor konsentrasjon av bygninger med detaljer, dimensjoner og farger, typiske for Jugendstilen. Dette er arkitektoniske kvalitetene som bør ivaretaes og videreføres i tiltak innenfor delområdet. Ved anleggelsen av gaten brøt man den historiske bebyggelsesstrukturen i området. Denne er bevart på vestsiden av gaten, og C.Sundts gates

historiefortellende verdi som skillelinje og inngrep bør bevares gjennom en opprettholdelse av særpreget i de to ulike bebyggelsesstrukturene og de enkeltbygg som ble direkte berørt ved anleggelsen.

Delområde 8: Vågen, Torget og kaiene

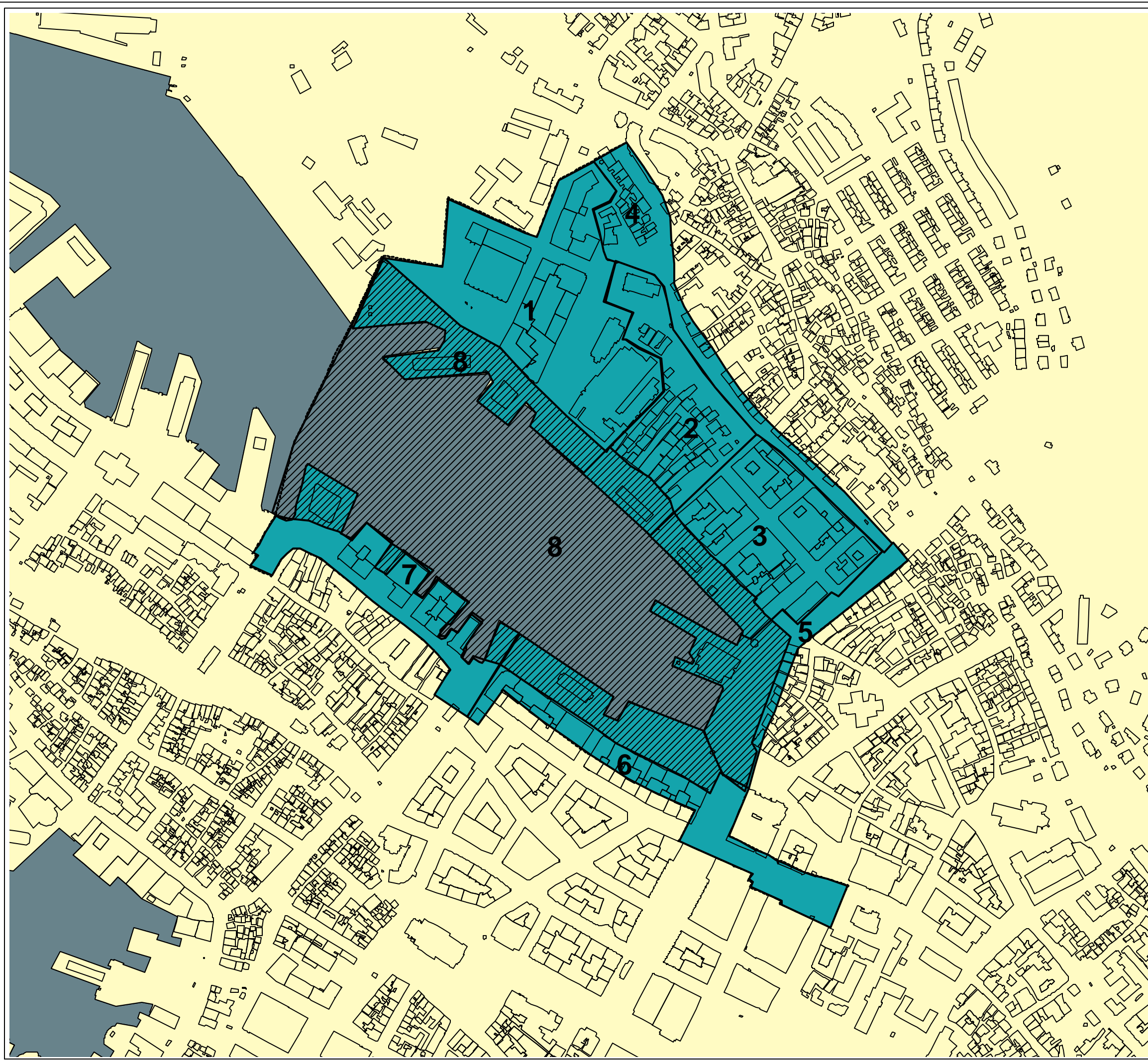
Kaier og utfyllinger rundt Vågen er i stor grad beholdt slik de ble utformet fra slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet. Vågens vannspeil har forblitt åpent, uten moloer, flytebrygger eller andre installasjoner. De ubebygde kaiarealene og Vågens vannspeil, er svært sårbare for nye tilføyelser.

Kaienes karakter og funksjon bør bevares for å sikre den historiske kontinuiteten og den åpne sjørettede kommunikasjonen. Forholdet mellom bebygde og ubebygde kaiarealer er tilpasset betjeningen av båttrafikken, og disse arealene bør i størst mulig grad forbli fri for nybygg og installasjoner. Ved eventuell nybygging, bør nye elementer underordnes de historiske strukturene og volumene.

Kaianleggene har også håndverksmessige kvaliteter. Tørrmurskaiene må bevares og vedlikeholdes. Som dekke anbefales brostein, eller slik historiske fotografier viser: brostein i kombinasjon med heller.

Torget er, og har vært, en åpen markeds plass, et strukturtrekk som bør bevares. Som dekke anbefales brostein, også for kjørebane. Dette vil være en tilbakeføring av den historiske situasjonen med en helhet i området mellom Kaifronten, Zachariasbryggen og fasaderekken Torget og Vågsalmenningen. Det anbefales skiferbelagt fortau langs bebyggelsen.

Beplantning av havneområdet anbefales ikke.

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

Delområder 1 - 8

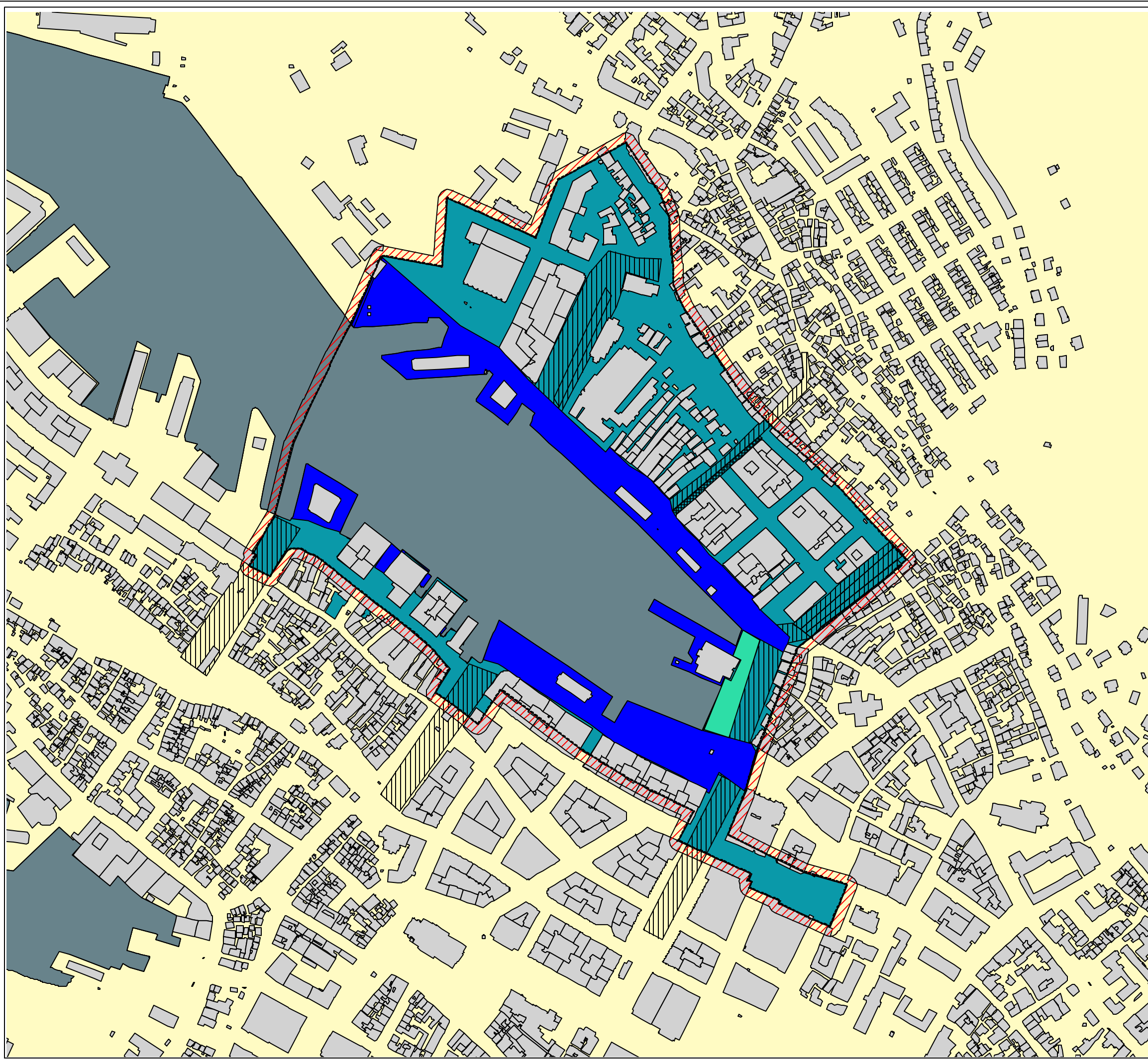
1. Dreggen
2. Bryggen
3. Murbryggen - 1899-regulering
4. Øvregaten og Kroken
5. Vetrildsalmenning - Torget
6. Strandkaien - Småstrandgaten
7. C.Sundtsgate/1901-planen
8. Kaiene og Torget

----- Arbeidsområde

Oppsummeringskart

1:4000

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN
P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

Åpne areal

- Torget
- Dagens kaiområde
- Dagens åpne areal

Almenninger og plasser

- 1276 - 1854
- 1855 - 1913

- Buffer, plangrense

----- Arbeidsområde

Sammenstillingskart

1:4000

KART D

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

Antatt alder på bygninger

	før1702
	1702-1749
	1750-1849
	1850-1879
	1880-1915
	1916-1944
	1945-1979
	1980-2000

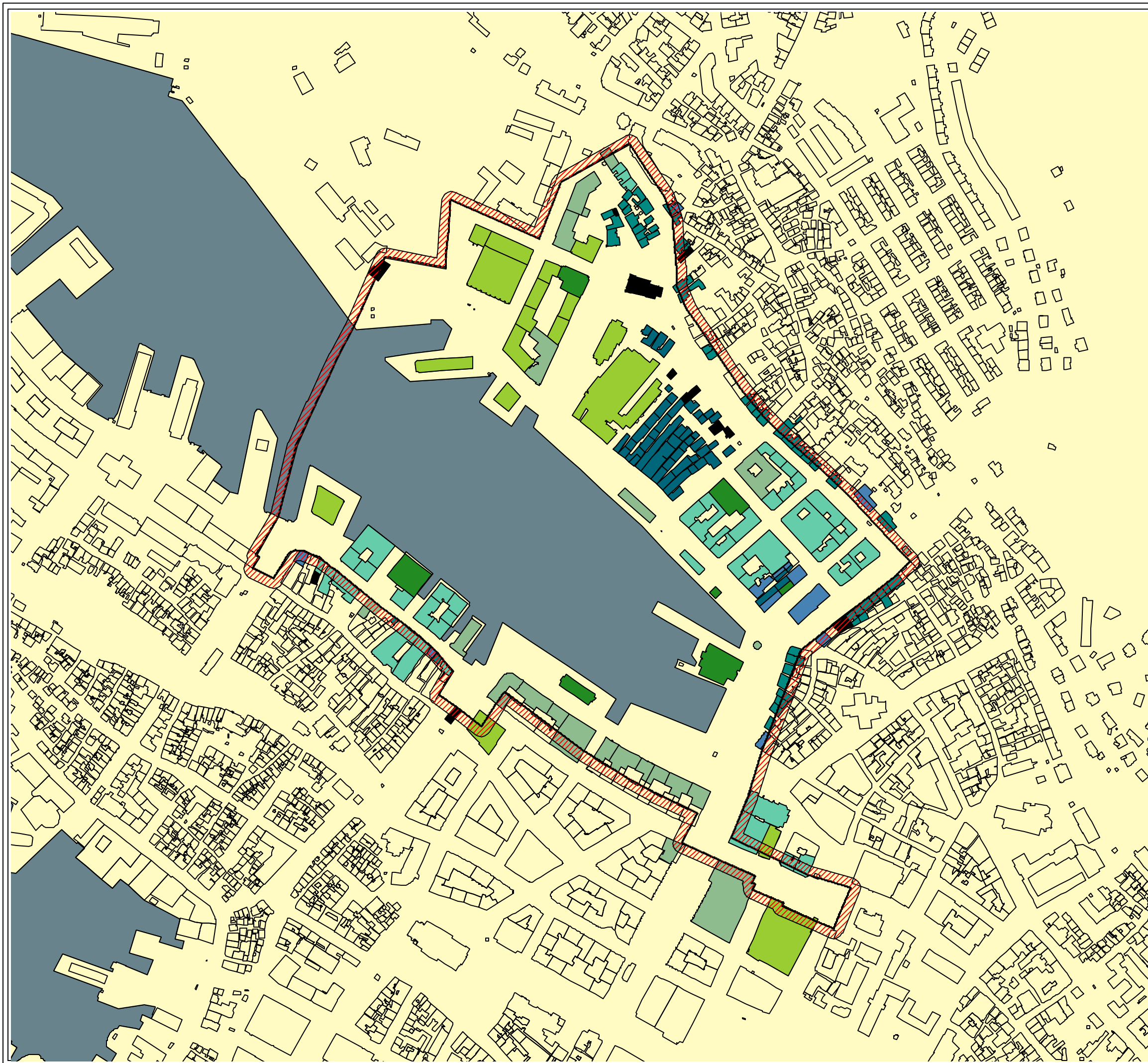
 Buffer, plangrense

 Arbeidsområde

Sammenstillingskart

 1:4000

KART C

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

Sjøtilkomst og bebyggelsesstruktur

- Almenning
- Gate
- Smug
- passasje
- Ferdelslinje
- Middeltidstruktur
- Nyere strukturer

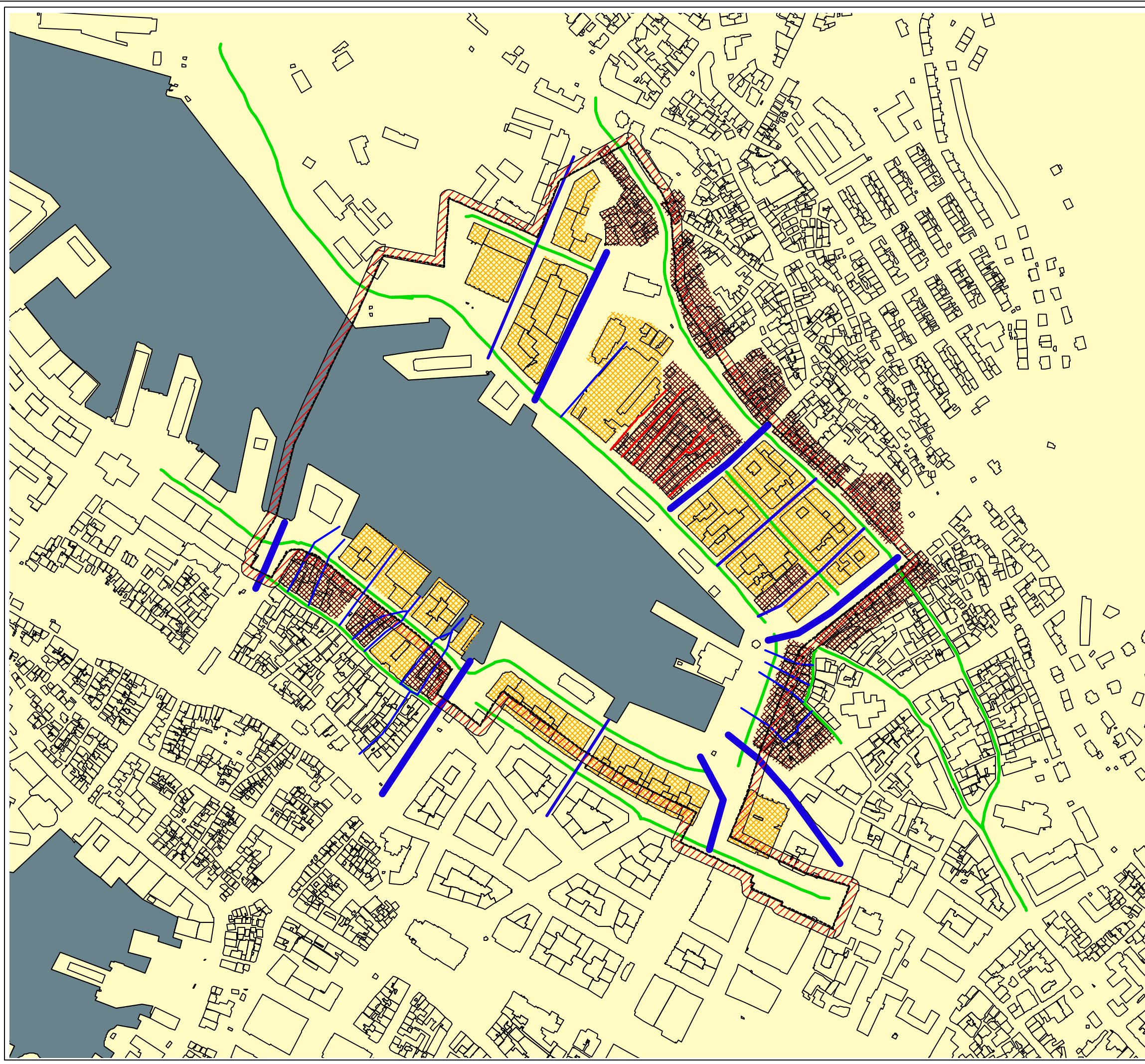
 Buffer, plangrense

 Arbeidsområde

Sammenstillingskart

 1:4000

KART B

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

- Bygningsstrukturer og anlegg antakelig fra før bybrannen i 1702
- Bygningsstrukturer fra perioden 1702 til 1850
- Bygningsstrukturer fra perioden 1850 til 1880
- Bygningsstrukturer fra perioden 1880 til 1913
- Bygningsstrukturer fra perioden 1913 til 1957

 Arbeidsområde

Sammenstillingskart

 1:4000

KART A

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

Etasjehøyder

	1 - 3
	4 - 6
	7 - 15

 Buffer, plangrense

 Arbeidsområde

Enkeltojkt og anlegg

 1:4000

KART 4.4

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

Arkitekturstil

- Barokk, empire, lokal trearkitektur, sveitserstil
- Historisme, klassisisme
- Jugend, nybarokk
- Modernisme, funksjonalisme, sen-modernisme
- Romansk, gotisk, renessanse
- Samtidsarkitektur, postmodernisme, 'infill'-arkitektur
- Sen-historisme, nybarokk, ny-klassisisme, tidlig modernisme

----- Arbeidsområde

Enkeltojkt og anlegg

 1:4000

KART 4.3

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

Materialbruk

- Nyere konstruksjon
- Mur/betong
- Naturstein
- Tre
- Forblendet

 Buffer, plangrense

 Arbeidsområde

Enkeltojekt og anlegg

 1:4000

KART 4.2

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

Fredete bygg og anlegg

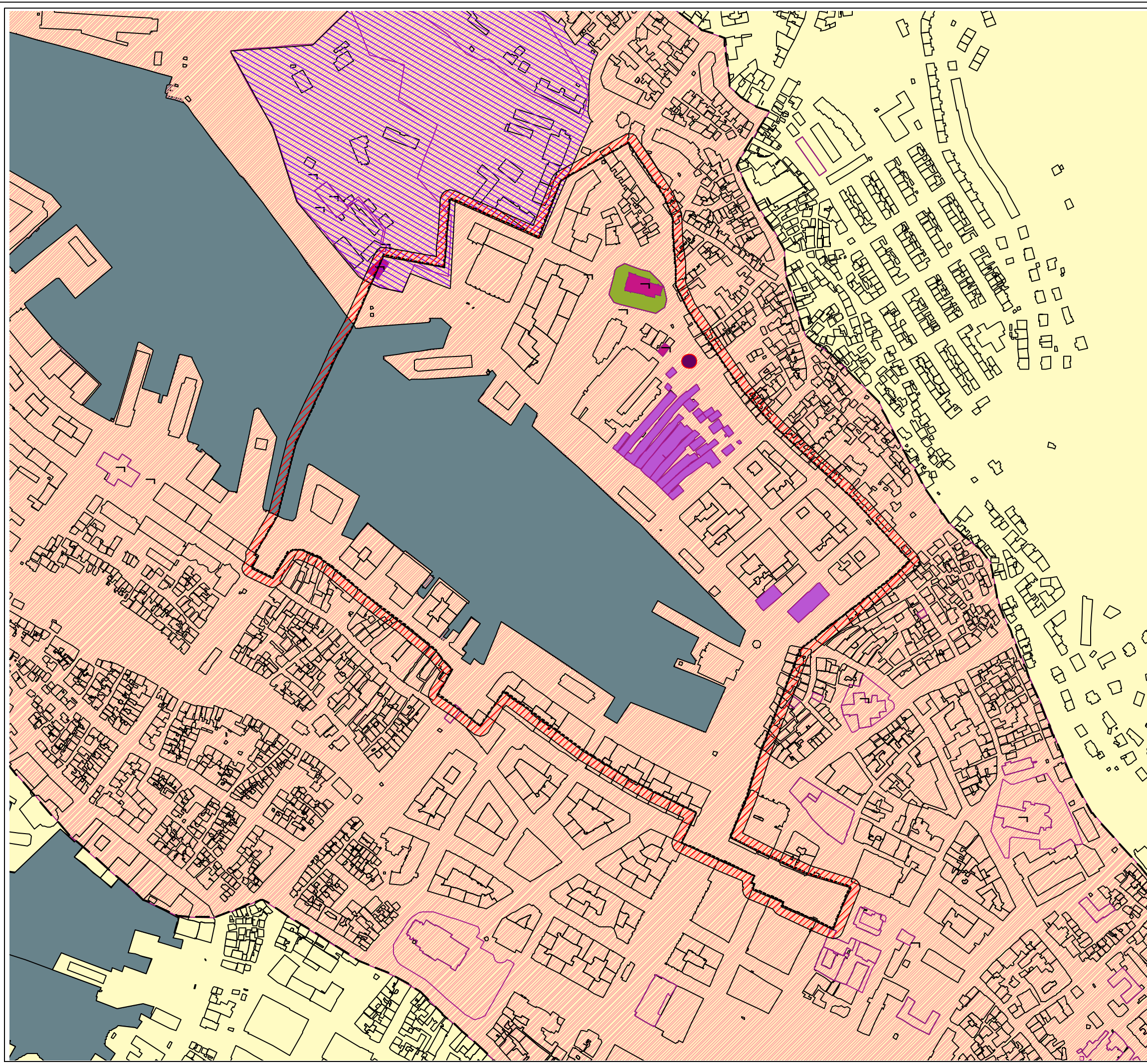
- Fornminne
- Kulturminne
- Fornminne
- Historisk kirkegård med svært høy verneverdi
- §20, Fredning av kulturmiljø
Bergenhus Festning
- Automatisk fredet bygrunn
- Ruin Peterskirken
- Buffer, plangrense

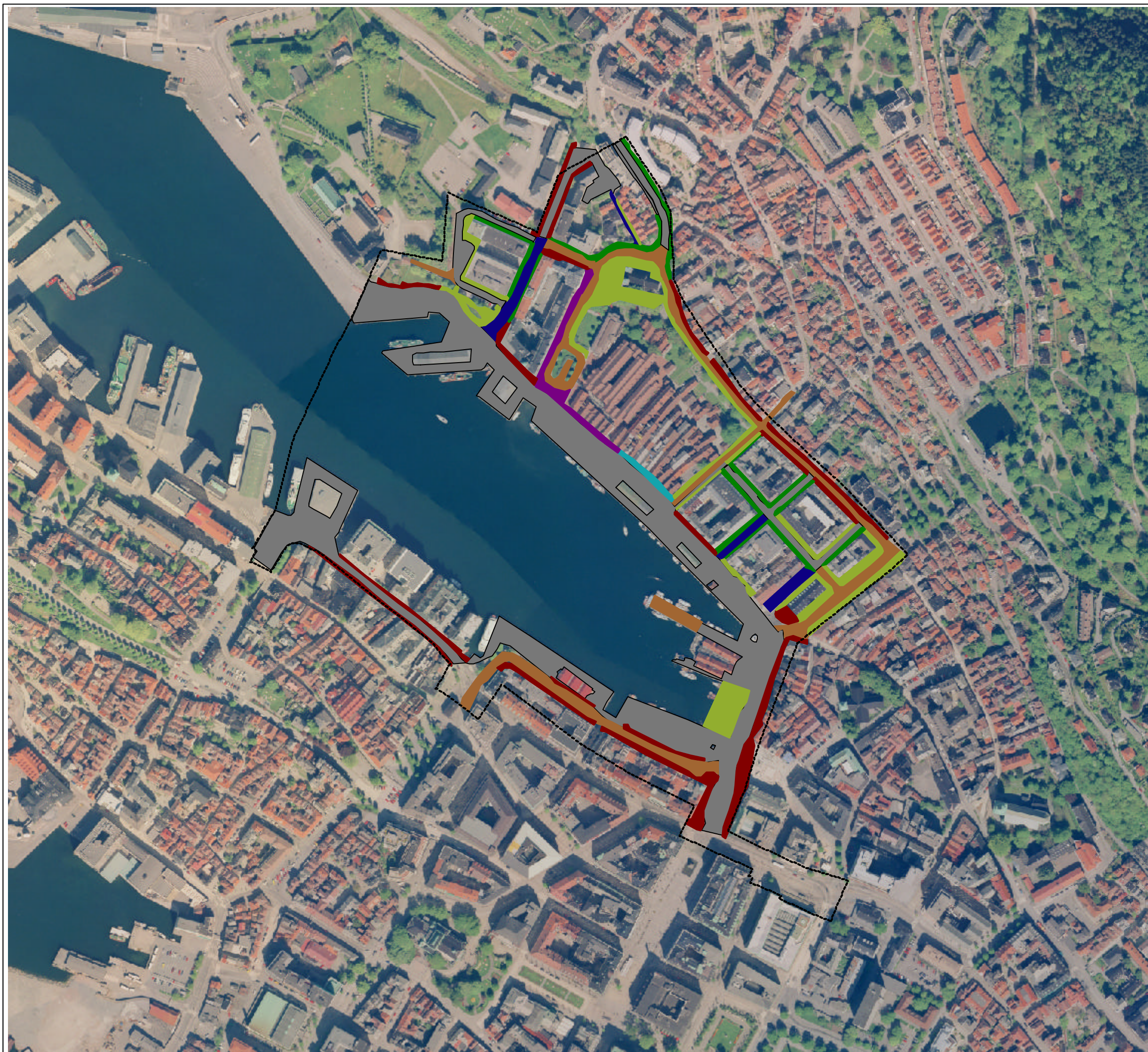
Arbeidsområde

Enkeltojkt og anlegg

1:4000

KART 4.1

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

Gateforming

- Asfalt
- Asfalt med granittkant
- Betongstein med granittkant
- Buet brostein
- Buet brostein med brosteinskant
- Buet brostein med granittkant
- Heller med granittkant
- Rett brostein

----- Arbeidsområde

Kommunikasjonslinjer

 1:4000

KART 3.2

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

Ferdselsårer med datering for anleggelse

Allmenninger og plasser

- 1276 - 1702
- 1703 - 1897
- Antatt middelalderveiløp

Ferdselsårer

- 1276 - 1854
- 1855 - 1913
- 1914 - 1970

- Buffer, plangrense

----- Arbeidsområde

Kommunikasjonslinjer

1:4000

KART 3.1

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

Branner og sanering

- 1702
- 1795
- 1855
- 1899
- 1901 (+1771)
- 1916
- 1944
- 1955
- etter 1955

Kartet viser ca. omfang. Brannene medførte ikke alltid totalskade på alle bygg i området.

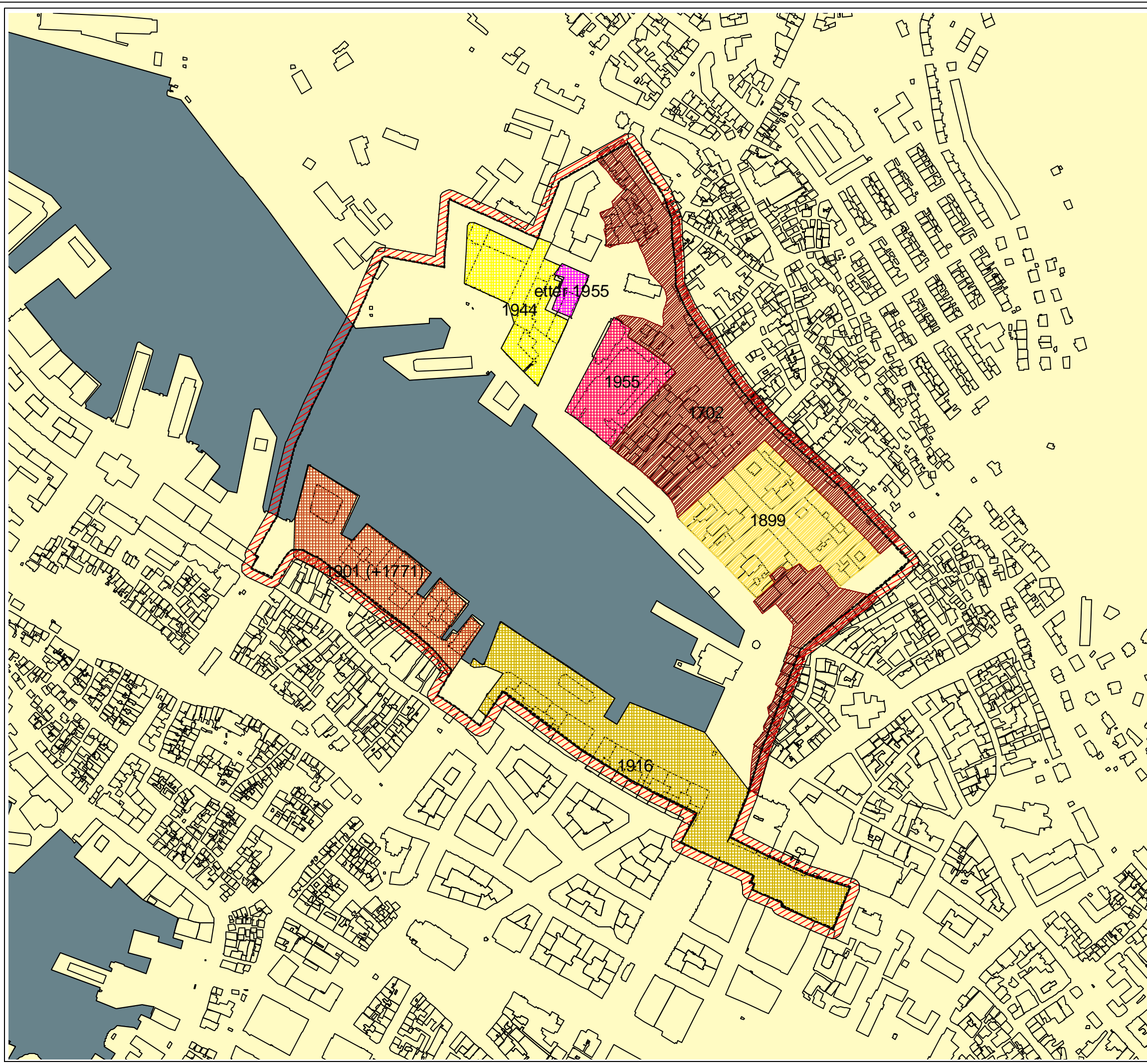
Buffer, plangrense

Arbeidsområde

Bebyggelsesstruktur

1:4000

KART 2.8

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

 Byggningsstrukturer fra perioden 1913 til 1957

 Buffer, plangrense

 Arbeidsområde

Bebyggelsesstruktur

 1:4000

KART 2.7

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

 Byggningsstrukturer fra perioden 1880 til 1913

 Buffer, plangrense

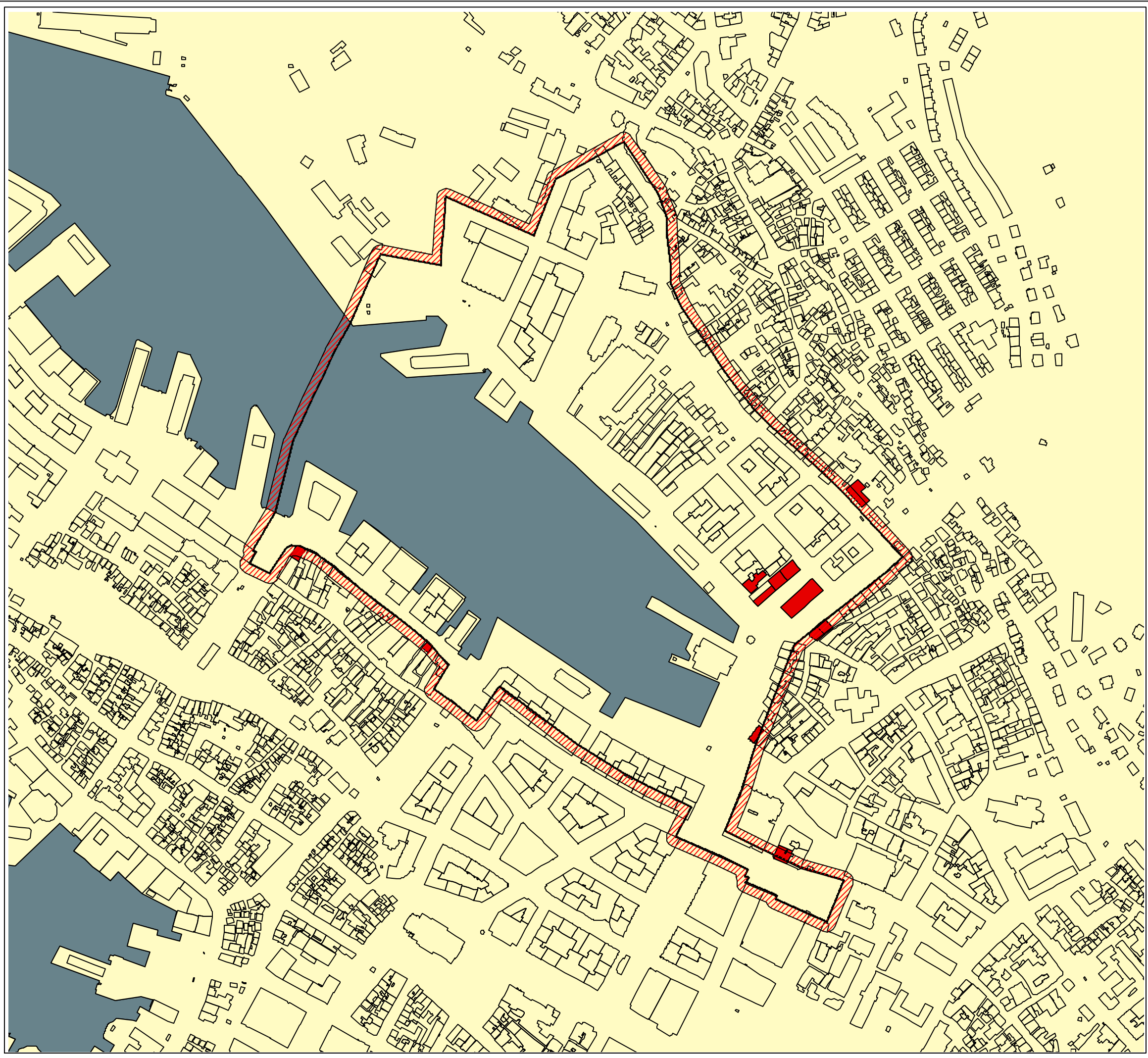
 Arbeidsområde

Bebyggelsesstruktur

 1:4000

KART 2.6

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

 Byggningsstrukturer fra perioden 1850 til 1880

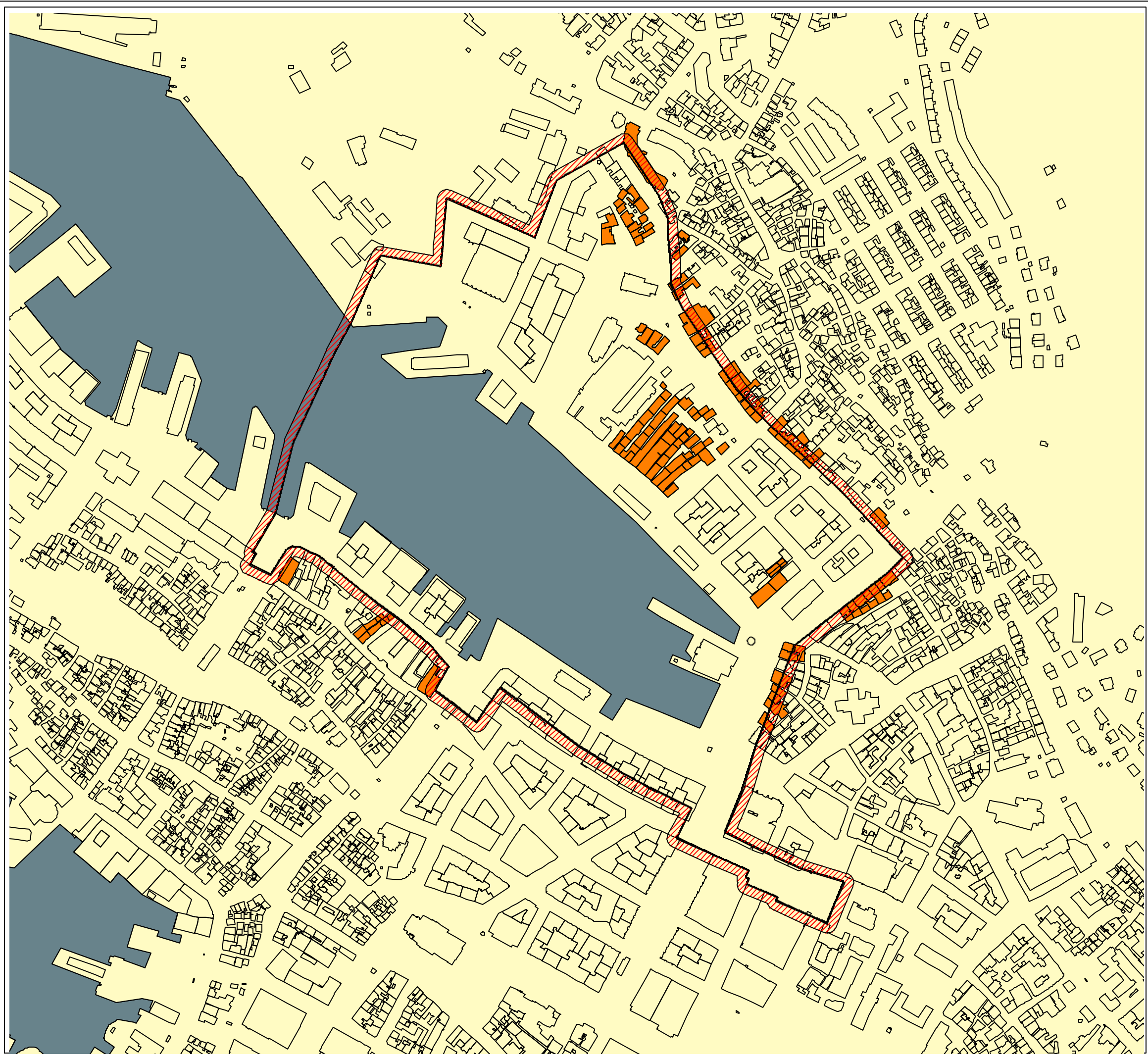
 Buffer, plangrense

 Arbeidsområde

Bebyggelsesstruktur

 1:4000

KART 2.5

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

 Bygningsstrukturer fra perioden
1702 til 1850

 Arbeidsområde

Bebyggelsesstruktur

 1:4000

KART 2.4

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

- Bygningsstrukturer og anlegg antakelig fra før bybrannen i 1702
- Deler av bygget antakelig fra før bybrannen i 1702

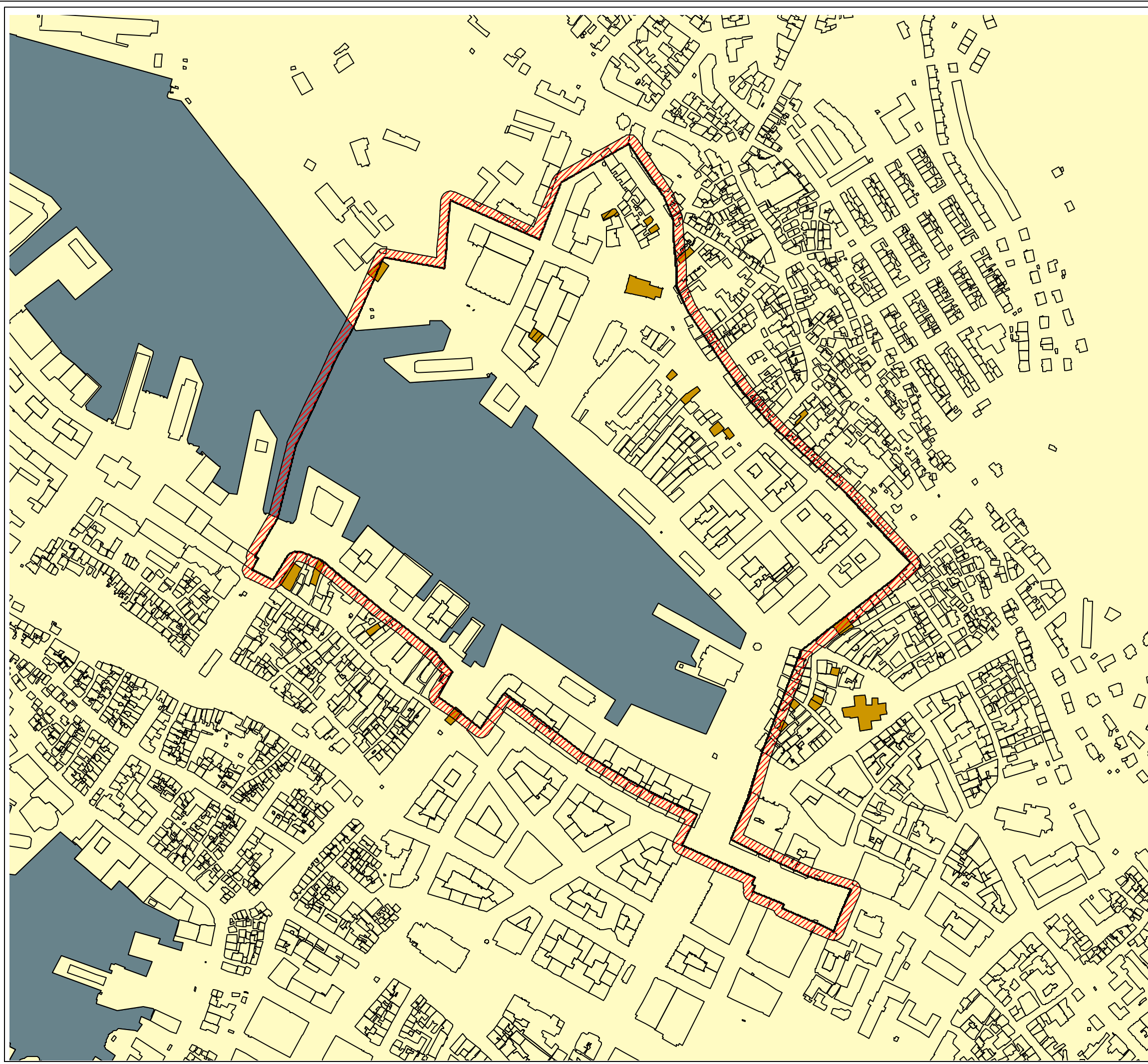
 Buffer, plangrense

 Arbeidsområde

Bebyggelsesstruktur

 1:4000

KART 2.3

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

Bebyggelsesstruktur

- Middelalderstruktur
- Nyere struktur

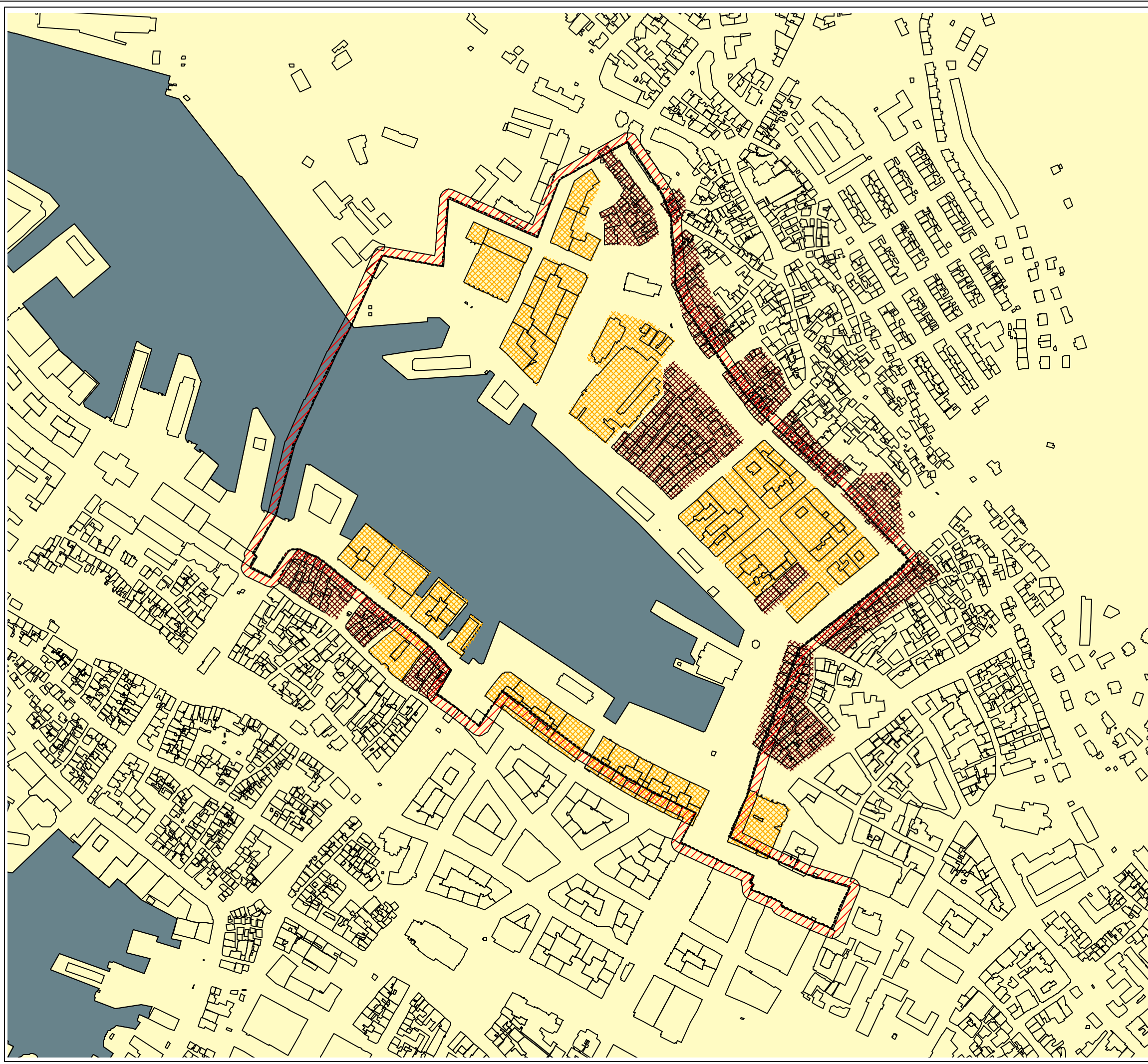
 Buffer, plangrense

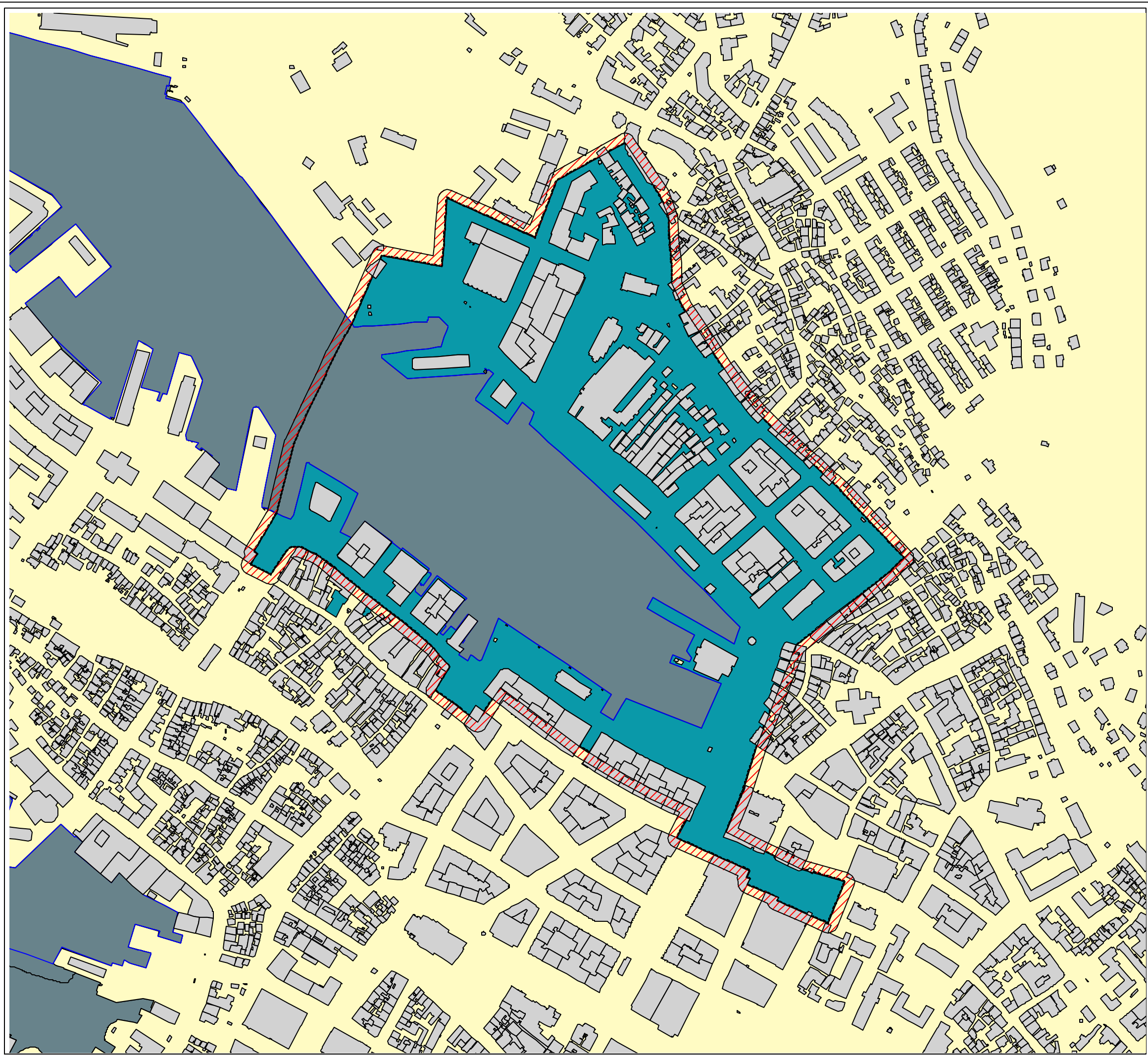
 Arbeidsområde

Bebyggelsesstruktur

 1:4000

KART 2.2

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

Dagens åpne areal

 Ubebygd areal i planområdet

 Buffer, plangrense

 Arbeidsområde

Bebyggelsesstruktur

 1:4000

KART 2.1

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

Antatt plassering av første bebyggelse

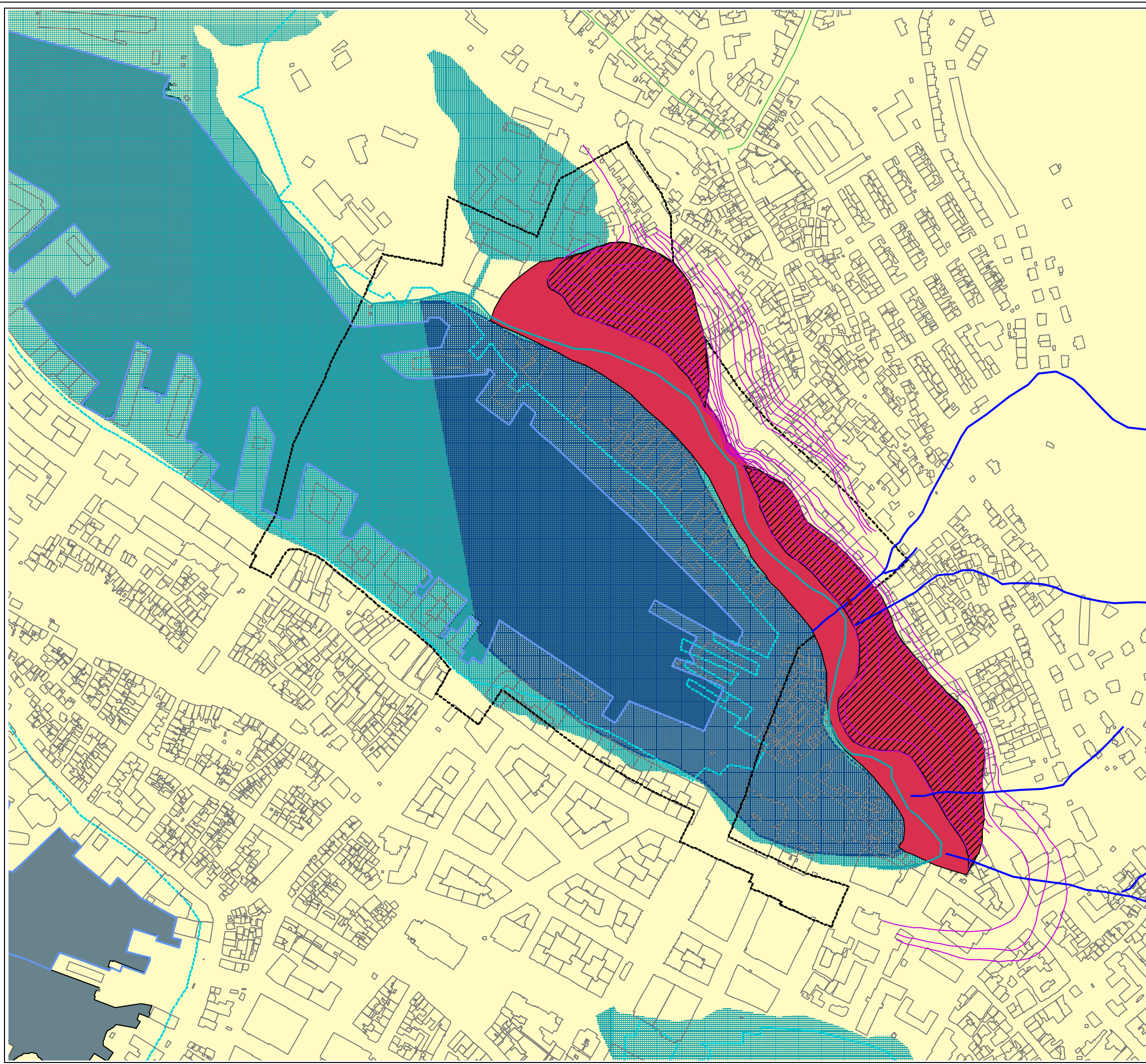
- Antatt bebygd område ca år 1000
- Antatt bebygd område ca år 1200
- Dagens kystlinje
- Antatt strandline år 1000
- Bru år 1000-1200
- Antatte elveløp ca år 1000-1200
- Opprinnelige koter
- Antatt strandlinje år 1646
- Antatt strandlinje år 1200
- Antatt strandlinje år 1000

----- Arbeidsområde

Topografi og tidlig historie

 1:4000

KART 1.2

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

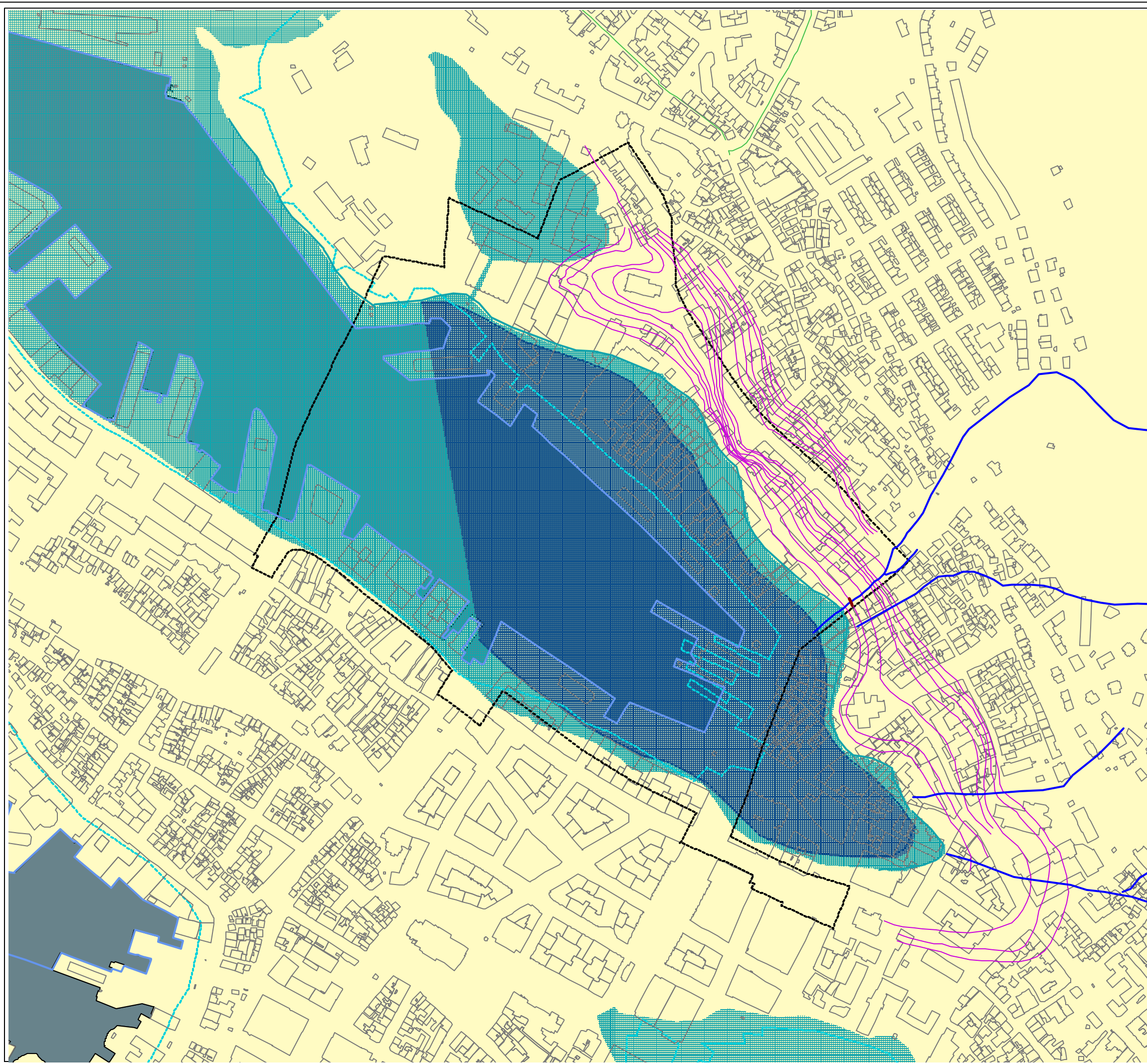
- Dagens kystlinje
- Bru år 1000-1200
- Antatte elveløp ca år 1000-1200
- Opprinnelige koter
- Antatt strandlinje år 1646
- Antatt strandlinje år 1200
- Antatt strandlinje år 1000

----- Arbeidsområde

Topografi og tidlig historie

1:4000

KART 1.1

VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN

P. 1.1604.00.00

BERGEN KOMMUNE MILJØ OG BYUTVIKLING

Byantikvaren

Sårbarhet for endring i eksisterende bebyggelse og åpne areal

- Liten
- Middels
- Stor
- Uteareal med stor sårbarhet
- Sjøområde med stor sårbarhet

 Arbeidsområde

Oppsummeringskart

 1:4000

